

Opinnäytetyö (AMK)

Kestävä kehitys

2013

Hannele Heinonen

PEKKA TÖPÖHÄNTÄ YMPÄRISTÖKASVATTAJANA

– kirjallisuuden sisältämä ympäristökasvatusaines
Turun päivähoidoitusyksiköissä

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kestävä kehitys

2014 | 62 sivua + 2 liitesivua

Ohjaajat: Sirpa Halonen, Jari Hietaranta

Hannele Heinonen

PEKKA TÖPÖHÄNTÄ YMPÄRISTÖKASVATTAJANA – KIRJALLISUUDEN SISÄLTÄMÄ YMPÄRISTÖKASVATUSAINES TURUN PÄIVÄHOITOYKSIKÖISSÄ

Tutkimuksessa selvitettiin Turun päivähoitoyksiköiden käyttämän kirjallisuuden soveltuvuutta lasten ympäristökasvatukseen ja kestävä kehityksen kasvatukseen. Menetelminä olivat kysely, kirjallisuuden analyysi ja laadullinen sana-analyysi. Kysely Turun päivähoitoyksiköille toimi esiselvityksenä, jonka avulla kartoitettiin Turun varhaiskasvatuksessa eniten luettua kirjallisuutta. Päivähoitoyksiköiden luetuimmat kirjat toimivat tutkimuksen pääaineistona. Lopulliseen analyysiin valittiin 14 kirjaa.

Tutkimusongelma esitettiin aineistolle teoriaosuudessa esitellyn ympäristökasvatuksen ja ympäristöherkkyyden teorian pohjalta. Kysyttiin, minkälaisia kasvatustehtäviä valitut lastenkirjat täyttävät ja minkälaisia arvoja ja asenteita niissä välitetään lapsille. Erityisesti pohdittiin ympäristöherkkyyden muodostumista kirjojen kautta. Tulkinnat kirjojen sisällöstä perusteltiin juonta ja tekstiä lainaten ja sanojen luokka-analyysiä käyttäen. Kirjoista poimittiin sanoja neljään eri teemaluokkaan, joita olivat sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja kulttuurinen sisällön ulottuvuus.

Tutkimuksessa saatiin selville, että tutkittavista kirjoista löytyi enemmän eläytymiseen kannustavia piirteitä kuin opetuksellisia piirteitä. Kirjat herättivät ympäristöherkkyyttä siis enemmän luonnon kokemisen ja kuvailun kautta kuin suorasanaisesti opettaen. Tietyt teemat esiintyivät enemmän yhdessä kuin toiset: sosiaalinen ja ekologinen ulottuvuus olivat molemmat voimakkaasti edustettuina useassa kirjassa, samoin ekologinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Ekologinen ulottuvuus oli kirjoissa yleisimmin hallitseva teema. Kaikissa kirjoissa oli kestävä kehityksen kasvatuksen kannalta soveltuvia aineksia. Erityisesti ympäristöherkkyyttä herättäviksi kirjoiksi aineiston kirjoista todettiin muun muassa Muumi-kirjat "Vaarallinen matka" ja "Hyvää yötä, Muumipeikko".

ASIASANAT:

varhaiskasvatus, ympäristökasvatus, lastenkirjallisuus, kuvakirjat, sadut, päiväkodit, päivähoito

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sustainable development

2014 | 62 + 2 appendices

Instructors: Sirpa Halonen, Jari Hietaranta

Hannele Heinonen

THE APPLICABILITY OF CHILDREN'S BOOKS IN EARLY CHILDHOOD ENVIRONMENTAL EDUCATION IN TURKU

This study aims to determine if the children's books used in daycare facilities in Turku are applicable to environmental education. The methods used in the study were an inquiry, a literature analysis and a qualitative analysis of words. The inquiry focused on determining the kind of literature that is the most popular in Turku daycare facilities. The most read books were then analyzed to determine if they are of use for environmental education and meet the objectives of sustainable development. 14 books were chosen to represent the focus group.

The research question addressed two points: the kind of educational reproaches the books have and the values and attitudes the books reflect on children. The importance of raising emotional sensitiveness towards the environment was stressed in the study. Interpretations of the contents were based on the plot and text citations as well as qualitative theme-based analysis of words. Meaningful words were sampled in the books and categorized into four themes: social, ecological, economic and cultural content.

The study showed that in the analyzed books there was more emphasis on making the reader relate to characters and their situations than on offering information and actually educating children. The books evoked sensitiveness towards the environment mainly by means of describing the environment – how it seems and feels – and describing experiences in nature. Some of the theme categories – social, ecological, economic and cultural – were more prevalent than others: in most of the studied books, ecological content was predominant. Furthermore, a number of categories were co-prevalent in quite a few books. These categories were social and ecological as well as ecological and cultural. In all the books, there were contents that met the objectives of environmental education and sustainable development. Some books particularly were identified as environmental-sensitiveness-evoking books, for example, the Moomin books.

KEYWORDS:

early childhood education, environment education, children's literature, picture books, stories, nursery schools, day care

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	7
2 VARHAISKASVATUKSEN SISÄLTÖ JA TAVOITTEET	9
2.1 Mitä on varhaiskasvatus	9
2.2 Varhaiskasvatuksen tavoitteita	9
2.3 Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma	10
3 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN SISÄLTÖ JA TAVOITTEET	12
3.1 Mitä on ympäristökasvatus	12
3.2 Ympäristökasvatusta ohjaavia strategioita ja lakeja	12
3.3 Tavoitteena ympäristöherkkyys	14
4 VARHAISKASVATUKSEN YMPÄRISTÖKASVATUS	16
4.1 Suomen Unesco-toimikunnan näkökulmia lasten ympäristökasvatukseen	16
4.2 Ympäristökasvatus Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa	17
5 KAUNOKIRJALLISUUDEN MAHDOLLISUUDET JA KÄYTTÖ VARHAISKASVATUKSESSA	18
5.1 Kuva- ja satukirjat	18
5.2 Kuvitetun lastenkirjallisuuden lajeja	19
5.3 Kirjallisuuden funktioita	19
5.4 Ympäristökasvatus lastenkirjoissa	20
6 PÄIVÄKODIN KIRJALLISUUDEN SOVELTUMINEN YMPÄRISTÖKASVATUKSEEN	22
6.1 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	22
6.2 Tutkimusongelman määrittely ja aineiston tarkastelutapa	22
6.2.1 Tutkimusongelma 1, kirjojen tehtävät	23
6.2.2 Tutkimusongelma 2, arvot ja asenteet	24
6.3 Kirjavalinnat	26
6.4 Tutkimuksen luotettavuus	26
7 TULOKSET	29
7.1 Sisällön kuvaus	29
7.1.1 Peppi Pitkätossu	30

7.1.2 Eemeli	32
7.1.3 Pekka Töpöhäntä	33
7.1.4 Muumi	36
7.1.5 Mimmi Lehmä	39
7.1.6 Viiru ja Pesonen	40
7.1.7 Astrid Lindgren	41
7.1.8 Mauri Kunnas	42
7.1.9 Nuorimmille luetut kirjat	43
7.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiin	45
7.2.1 Kirjojen tehtävät	46
7.2.2 Kirjojen arvot ja asenteet	51
7.2.3 Kirjojen vertailua	55

8 POHDINTA

58

LÄHTEET

61

LIITTEET

Liite 1. Kirjallisuuskysely Turun alueen päiväkodeille.

Liite 2. Tutkimuksessa analysoidut lastenkirjat.

KUVAT

Kuva 1. Peppi-kirjassa kuvat ovat visuaalisuudeltaan vanhanaikaisia. (Astrid Lindgren: Peppi keksii Pönkin)	31
Kuva 2. Pekka Töpöhännän kuvitus vahvistaa tekstin herättämää myötätuntoa hahmoja kohtaan. (Gösta Knutsson: Pekka Töpöhännän ystävä)	35
Kuva 3. Tove Janssonin ”Vaarallisen matkan” kuvitus voi olla pienimmille pelottavaa.	38
Kuva 4. Viiru ja Pesonen -kirjan kuvituksessa on lämminhenkinen tunnelma. (Sven Nordqvist: Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita)	41
Kuva 5. Puppe-kirjassa on paljon toiminnallisuuteen kannustavia kurkistuskuvia. (Eric Hill: Puppe menee kouluun)	45

KUVIOT

Kuvio 1. Eniten mainintoja saaneet kirjasarjat tai tuotannot.	30
---	----

TAULUKOT

Taulukko 1. Esimerkkejä sanojen jaottelusta eri kestävän kehityksen ulottuvuuksien alle.	25
Taulukko 2. Kirjojen opettavat osatehtävät.	47
Taulukko 3. Kirjojen samastumisen osatehtävät.	50
Taulukko 4. Sanapöimintojen lukumäärät eri teemaluokissa.	52

1 JOHDANTO

Ympäristökasvatus on keskeinen osa kestävästä kehityksestä. Ilman ympäristötietoisuutta ja ympäristönsuojelua tärkeä ulottuvuus kestävästä kehityksestä, ekologinen ulottuvuus, jäisi vaille huomiota. Lapset ovat alttiita erilaisille vaikutteille; he ovat mieleltään vielä muovattavissa, ja ympäristökasvatus on hyvä siksi aloittaa mahdollisimman varhain. Lapselle tulee antaa mahdollisuus kokea ja tutkia luontoa, kiinnostua siitä ja olla utelias. Hänen tulee saada mahdollisuus empaattisen suhteen syntymiseksi luontoa kohtaan. Lopulta lapsi toivottavasti ymmärtää oman osuutensa ympäristön rakentamisessa ja säilyttämisessä ja kokee vastuuta sen ylläpitämisestä.

Lapsen tulee oppia myös sosiaalisesta ja taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta. Lapsen on hyvä oppia käyttäytymään toiset ihmiset ja eläimet huomioonottavasti, ja hänen on hyvä tietää, mitä merkitsee vähävaraisuus ja huono-osaisuus maailmassa. Ympäristökasvatus on ekologista kestävyyttä painottavaa kasvatusta, mutta myös muut kestävästä kehityksestä – taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen – on siinä otettava huomioon.

Usein alle kouluikäisiä tutustutetaan luontoon yksinkertaisin tavoin, kuten käymällä luontoretkillä. Tällaiset konkreettiset kokemukset ovat oleellinen osa täysipainoista ympäristökasvatusta. Tähän tarkoitukseen löytyy myös kasvattajille tarkoitettuja oppaita. Ohjeistusta ei sen sijaan samassa määrin ole tarjolla siitä, miten kirjallisuutta voisi käyttää tukemaan varhaiskasvatuksen ympäristö- ja kestävästä kehityksestä kasvatuksen tavoitteita. Kirjallisuuden huomioon ottaminen lasten kestävästä kehityksestä kasvatuksessa on tärkeää, sillä lapset oppivat paljon satujen ja tarinoiden elämysmaailman kautta. Kertomukset voivat synnyttää voimakkaita kokemuksia, jotka saavat lapset pohtimaan ja ymmärtämään maailmaa syvemmältä. Niistä saa myös tietoa ymmärryksen pohjaksi.

Tässä työssä tutkimuksen kohteena on luettu kirjallisuus osana Turun päiväkotien ja perhepäivähoidon ympäristö- ja kestävästä kehityksestä kasvatusta. Kysy-

tään muun muassa, voivatko sadut ja kertomukset toimia osana kestävän kehityksen kasvatusta ja millaisia arvo- ja moraalinäkökulmia kirjat edustavat. Millaista maailmankuvaa lapsille luetussa kirjallisuudessa tarjotaan? Työ on tehty kirjallisuutta analysoivan aikuisen näkökulmasta, ja näkökulma on siten rajattu ja suppea. Lasten kokemuksia kertomuksista tai niiden kuuntelemisesta ei tässä työssä ole huomioitu.

Opinnäytetyössä käsitellään kaikkia kestävän kehityksen аспектеja, mutta ekologista kestävyyttä painotetaan, erityisesti teoriasisällössä. Tämä sen vuoksi, että ympäristökasvatus on käsitteenä tunnetumpi ja käytetympi kuin kestävän kehityksen kasvatusta ja ekologisen kestävyuden opetuksesta on eniten saatavilla tietoa ja ohjeistusta.

Eteneminen tapahtuu tässä työssä siten, että aluksi, luvussa 2, esitellään varhaiskasvatuksen sisältöä ja pääasiallisia tavoitteita niin kuin ne on kuvattu Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005). Ohessa tutustutaan Turun kaupungin omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Luvussa 3 käsitellään ympäristökasvatusta: mitä se on ja mitkä ovat sen tavoitteet. Luvussa 3 tutustutaan lisäksi joihinkin keskeisiin ympäristökasvatusta ohjaaviin lakeihin ja strategiioihin. Luvussa 4 perehdytään tarkemmin varhaiskasvatuksen ympäristökasvatukseen ja Turun varhaiskasvatussuunnitelmassa esitettyihin kestävän kehityksen painotuksiin. Luvussa 5 selvitetään kirjallisuuden käyttötapoja ja mahdollisuuksia kasvatuksessa ja opetuksessa: tarkastellaan, millä tavalla varhaiskasvatuksessa luettavia kirjoja voidaan luokitella ja millaisia tehtäviä kirjoilla voi olla lapsen kehityksessä, ja kerrotaan esimerkkejä siitä, mitä ympäristökasvatus saduissa voi olla.

Työn päättävä puolisko, luvut 6-8, käsittää itse varsinaisen tutkimusosuuden: esiselvityskyselyn päiväkodeille, kyselyn pohjalta tehdyt kirjavalinnat ja valittujen kirjojen analyysin ja loppupäätelmät. Luvussa 6 esitellään tarkka tutkimusongelman määrittely sekä tutkimusmenetelmät ja käytetty aineisto. Luku 7 sisältää kirjallisuuden sisällön kuvauksen ja analyysin perustalta nousseet tulokset. Lopuksi, luvussa 8, pohditaan tulosten merkitystä.

2 VARHAISKASVATUKSEN SISÄLTÖ JA TAVOITTEET

2.1 Mitä on varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on pienten lasten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on lasten tasapainoinen kasvu, kehitys ja oppiminen. Se on kasvatuksellista opetus- ja hoitotoimintaa, joka tapahtuu vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten yhteistyönä. Yhteiskunnan järjestämä varhaiskasvatus eroaa vanhempien toteuttamasta kasvatuksesta siinä, että se on valtiotasolta ohjattua, suunnitelmallista ja tavoitteellista. Varhaiskasvatus rakentuu yhteistoiminnalle. Olennaista siinä on lapsen omaehtoinen leikki. (STAKES 2005, 11.)

Varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatuspalveluissa, joita ovat päiväkotitoiminta ja perhepäivähoito. Palveluja tuotetaan valtakunnallisten linjausten mukaisesti kunnissa ja järjestöissä sekä yksityisten palvelutuottajien ja seurakuntien toimesta. Esiopetus, eli vuotta ennen peruskoulun alkamista annettava opetus, on osa varhaiskasvatusta. (STAKES 2005, 11.) Tässä opinnäytetyössä tulen käyttämään päiväkodeista ja perhepäivähoito-paikoista yhteisnimitystä ”päivähoitoyksiköt”.

2.2 Varhaiskasvatuksen tavoitteita

Varhaiskasvatusta ohjaavat valtiotasolla asiakirjat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2010). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu Valtioneuvoston periaatepäätöksen (2002) linjausten pohjalta (Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto 2006, 16). Laeista varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavat laki lasten päivähoidosta ja perusopetuslaki.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan tärkeimpinä kolme kasvatuspäämäärää: lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen ja itse-

näisyyden asteittainen lisääminen. (STAKES 2005, 13.) Ensisijainen tavoite varhaiskasvatuksessa on edistää lapsen hyvinvointia: Lapsen perustarpeista huolehditaan ja hänen terveyttään ja toimintakykyään vaalitaan. Lapsen itsetunnolle annetaan vahvistusta hyväksymällä hänet omana itsenään ja antamalla hänelle tilaisuuksia tulla kuulluksi ja nähdyksi. Lasta kohdellaan tasa-arvoisena suhteessa muihin. (STAKES 2005, 15.)

Kaiken perusta on laadukas hoito. Se toimii edellytyksenä kasvamiselle, oppimiselle ja kehittymiselle. Lapsen perustarpeista huolehtimalla taataan, että lapsi voi suunnata mielenkiintonsa toisiin lapsiin, ympäristöön ja toimintaan. Turvallisilla ja pysyvillä ihmissuhteilla on lapsen varhaiskasvatuksessa myös tärkeä merkitys. Onnistuneen varhaiskasvatuksen kokonaisuuden – hoidon, kasvatuksen ja opetuksen – tuloksena lapsella on myönteinen käsitys itsestään, ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja sekä edellytyksiä ajattelun kehittymiseen edelleen. (STAKES 2005, 15 - 16.)

2.3 Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Turun kaupungilla on oma varhaiskasvatussuunnitelma. Se pohjautuu Valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Ensimmäinen esitys Turun varhaiskasvatussuunnitelmaksi valmistui 2005, sittemmin suunnitelmaa on päivitetty. (Turun kaupunki 2013, 2.) Turun varhaiskasvatussuunnitelmassa on valtakunnallisten perusteiden lisäksi otettu huomioon Turun omat linjaukset, strategiat ja tavoitteet (STAKES 2005, 9).

Asiakirjassa määritetään Turun varhaiskasvatustalot ja annetaan ohjeita varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteuttamiseen. Turun sivistystoiminnan arvot asiakaslähtöisyys, osaaminen ja luovuus, vastuullisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus sekä kansainvälisyys ovat myös Turun varhaiskasvatuksessa korostettuja arvoja. Näistä erityisesti vastuullisuus linkittyy kestäväan kehitykseen, sillä toiminnassa huomioidaan sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen vastuu. (Turun kaupunki 2013, 4.)

Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti Turun varhaiskasvatuksen ensisijainen tavoite. Hyvinvointia edistetään tunne- ja turvataitokasvatuksen ja kiusaamisen ehkäisyn avulla. Toisten huomioonottaminen ja turvallinen ilmapiiri ehkäisee kiusaamista. Lapsen omat sosiaaliset ja emotionaaliset taidot ovat tärkeitä ystävyys-suhteiden ylläpitämisessä. (Turun kaupunki 2013, 10.)

3 YMPÄRISTÖKASVATUKSEN SISÄLTÖ JA TAVOITTEET

3.1 Mitä on ympäristökasvatus

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura eli Sykse ry määrittelee ympäristökasvatuksen toiminnaksi, jossa muutetaan ihmisten arvoja, tietoja, taitoja ja toimintatapoja kestäväen kehityksen mukaisiksi. (Sykse 2012a.) YK:n määritelmä on laajempi. Siinä tavoitteina ovat yksilön tietoisuuden kasvattaminen ympäristötekijöiden keskinäisistä riippuvuuksista, yksilön kykeneväksi tekeminen ympäristön suojeluun ja parantamiseen sekä uusien yhteiskunnallisten ympäristötoimintamallien luominen (Sykse 2012a).

Ympäristökasvatus on rinnakkainen termi kestäväen kehityksen kasvatukselle. Sekä ympäristökasvatuksesta että kestäväen kehityksen kasvatuksesta puhuttaessa tarkoitetaan kasvatustoimintaa, jonka päämääränä on kestäväen kehityksen edistäminen. Käsitteiden painotukset voivat kuitenkin erota. Kestäväen kehityksen kasvatuksesta puhuttaessa halutaan tuoda selkeästi esiin kestäväen kehityksen eri ulottuvuudet - ekologinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen - kun taas ympäristökasvatuksesta puhuttaessa näkökulma on korostetusti ekologinen. (Sykse 2012a.)

3.2 Ympäristökasvatusta ohjaavia strategioita ja lakeja

Ympäristökasvatusta ohjaavat monet sopimukset ja strategiat. Niissä ei useinkaan käytetä käsitettä ympäristökasvatus, vaan korvaava käsite on tiedollinen ohjaus tai kestäväen kehityksen kasvatus. Osa sopimuksista on kansainvälisiä ja osa on kansallisia. Suomalaisia toimijoita ohjaavat kansalliset strategiat ja lait, kansallisia strategioita vuorostaan esimerkiksi YK:n tai pohjoismaiseen yhteistyöhön liittyvät asiakirjat. (Sykse 2012b.)

Monet lait ja strategiat ovat melko yleisiä, siinä mielessä, että niissä ei suorasanaisesti ohjeisteta ympäristökasvatuksen sisältöä. Ympäristön vaalimisen tärkeyttä kylläkin painotetaan, esimerkiksi Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa (Valtioneuvosto 22.6.2011):

Ympäristö jätetään tuleville sukupolville paremmassa kunnossa. Suomea rakennetaan luonnon monimuotoisuuden vaalimisen ja ilmastonmuutoksen torjunnan edelläkävijämaaksi. Hallituksen tavoitteena on tehdä tulevaisuuden Suomesta hiilineutraali yhteiskunta, nostaa Suomi ympäristöteknologian ykkösmaaksi ja kehittää Suomesta maailman ympäristötietoisin kansakunta.

Kestävän kehityksen tavoitteisiin pyrkimiseksi on laadittu Kansallinen kestävän kehityksen strategia (2006) ja Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006-2014 (2006). Kansallisessa kestävän kehityksen strategiassa todetaan, että kestävään kehitykseen tulee kiinnittää yhä enemmän huomiota koulutuksessa: "Kestävän kehityksen painoarvoa vahvistetaan koulutuspolitiikassa ja opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa. Kestävä kehitys tulee saada painoalueeksi opetusala ja varhaiskasvatusta koskeviin strategioihin ja tuki kasvatukselle ja koulutukselle muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin." (Valtioneuvoston kanslia 2006, 123.) Tässä otetaan selkeästi kantaa myös varhaiskasvatukseen.

Toimeenpanosuunnitelmassa visiona on "kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset, joiden tietoja, taitoja ja motivaatiota kartutetaan kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen sisäänrakennetulla kestävän kehityksen kasvatuksella". Tällaiset "kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset" osaavat toimia käytännön tilanteissa tehden parempia valintoja ekologisen, sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen hyvinvoinnin puolesta. He vaalivat luonnon monimuotoisuutta ja olemassa olevia luonnonvaroja ja kehittävät uusia kestäviä toimintatapoja ja toimintaympäristöjä. (Opetushallitus 2006, 20.)

Lasten ja nuorten ympäristökasvatusta ohjaavia lakeja ja suunnitelmia Suomessa ovat nuorisolaki (7 §), perusopetuslaki (11 §) ja perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteet. Nuorisolain mukaan kunnan nuorisotyöhön ja politiikkaan kuuluu yhtenä osana nuorten ympäristökasvatus (Nuorisolaki 27.1.2006/72). Perusopetuslaki määrää, että peruskoulun oppimäärään sisältyy

kaikille yhteisenä aineena ympäristöoppi (Perusopetuslaki 21.8.1998/628). Perusopetuksen opetussuunnitelmassa kestävää kehitystä ei nähdä erillisenä oppiaineena, vaan sen osa-alueita on sisällytetty eri oppiaineisiin. Kestävä kehitys on oma aihekokonaisuutensa eli yksi kasvatus- ja opetustyön keskeinen paino-alue. (Opetushallitus 2004, luku 7.) Sen periaatteita tulee noudattaa kaikkien oppiaineiden opetuksessa (Sykse 2012c).

3.3 Tavoitteena ympäristöherkkyys

Ympäristöherkkyys on tärkeä ympäristökasvatuksen päämäärä ja ympäristövastuullisuuden syntyminen edellytys (Wahlström 1997, 3). Hungerfordin ja Volkin mallissa (1990) ympäristöherkkyys on merkittävin ensimmäinen askel kohti ympäristövastuullisuutta, joka on lopullinen ympäristökasvatuksen päämäärä (Cantell 2004, 61–62). Ympäristöherkkydessä on kyse empaattisesta, tunnepitoisesta, suhtautumisesta ympäristöön. Tällainen tunnesuhde luodaan luonnosta ja lähiympäristöstä saatujen kokemusten ja aistihavaintojen pohjalta. Lapsuuden luontokokemukset – tutkija Joy Palmerin (1995) mukaan erityisesti myönteiset tunnekokemukset – vaikuttavat suurella määrällä sen taustalla. (Wahlström 1997, 3; Cantell 2004, 61–62.)

Ympäristöherkkyys on myös kykyä havaita muutoksia ympäristössä ja mielekästä tietoa ympäristöstä. Jotta voisi havaita mielekkäästi muutoksia, tarvitaan tietoa ekologisista peruslainalaisuuksista. Muutosten havaitsemisen kannalta tärkeää on ymmärtää luonto kokonaissysteeminä ja siihen olennaisena osana kuuluvat syy- ja vaikutusyhteydet. Samoin ympäristöherkkyteen kuuluu osana kunnioittava, harras asenne luontoa kohtaan, ”pyhyiden kokeminen”. (Wahlström 1997, 5.)

Ympäristökasvatuksessa on kyse laajasta kokonaisuudesta, jossa ympäristöherkkyys on vain yksi, joskin merkittävä, edistettävänä oleva tekijä. (Wahlström 1997, 2.) Ympäristöherkkyys vaatii tuekseen muita tekijöitä, kuten tietoja, taitoja ja asenteita, jotta siitä voi kehittyä tukeva pohja ympäristövastuullisen käyttäytymisen syntymiselle (Cantell 2004, 61–62). Jotta yksilö voisi toimia ympäristö-

vastuullisesti, hänellä on oltava ympäristövastuulliset arvot ja asenteet, tietoja keinoista vaikuttaa, luottamusta omaan toimintaansa, sosiaalisia taitoja sekä kriittistä ajattelua ja ongelmanratkaisukykyä (Wahlström 1997, 2).

"Palmerin puu" eli Joy Palmerin (1998) esittämä, ympäristökasvatuksen sisältöjä puun muodossa jäsentävä malli on yksi eniten viitatuimmista ympäristökasvatuksen malleista. Palmerin mallissa ympäristökasvatuksen eri elementit – ympäristötietoisuus, luontokokemukset ja ympäristöeettisten kysymysten pohdinta – ovat perustaltaan kiinnittyneet yksilön merkittävien elämäkokemusten ympärille. Mallissa korostuu yksilön voimaantuminen ja tälle ympäristöstä muodostuva henkilökohtainen merkitys. (Cantell 2004, 68–69.)

4 VARHAISKASVATUKSEN YMPÄRISTÖKASVATUS

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus ei ole saanut paljon huomiota ylemmiltä päätäntätahoilta, vaan aihe on pitkään ollut pimennossa. Aukko on kuitenkin noteerattu: vuonna 1993 julkaistussa Suomalaista varhaiskasvatustutkimusta - kirjassa todetaan, että valtakunnallista opetussuunnitelmaa varhaiskasvatuksen ympäristö- ja luontokasvatusta varten ei ole ja että vastuu ympäristö- ja luonto-opetuksesta jää pääosin kasvattajille (Ojala 1993, 278). Omaa aktiivisuutta on vaadittu tämäntapaisen opetuksen kehittämisessä. Nykyään varhaiskasvatusta säätelee Suomessa kaksi asiakirjaa: Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2000) ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005). Näissäkään ei käytetä täsmällisiä termejä ympäristökasvatus tai kestävä kehitys eikä siis suoraan ohjeisteta tämänkaltaista opetusta. (Hujala & Turja 2011, 208–209.)

4.1 Suomen Unesco-toimikunnan näkökulmia lasten ympäristökasvatukseen

Suomen Unesco-toimikunta julkaisi 1992 Kansallisen ympäristökasvatusstrategian. Siinä on huomioitu varhaiskasvatus osana ympäristökasvatuksen kokonaisuutta, jossa tavoitteena on saada ihminen ymmärtämään riippuvuutensa ja vastuunsa ympäristön ja maapallon luonnonvarojen tilasta. Vastuuntuntoisuus ympäristöstä saa aikaan sen, että yksilö pyrkii suojelemaan ympäristöä ja haluaa säilyttää sitä myös tuleville sukupolville. (Suomen Unesco-toimikunta 1992, 17.) Osatavoitteita ympäristövastuun syntymiseksi ovat

- sellaisten kokemusten ja elämysten aikaansaaminen, joiden avulla ympäristösuhteesta tulee rikas ja monitasoinen
- sellaisten tietojen kerryttäminen, joiden avulla riippuvuus ja vastuu luonnosta kyetään ymmärtämään
- ympäristötietojen ja -taitojen käyttämiseen harjaantuminen itseään ja yhteiskuntaa koskevissa päätöksissä

- elämänsä ja toimintansa perustaksi kestävän kehityksen valitseminen ja ekologisesti ja kulttuurisesti kestävän yhteiskunnan rakentamisen edistäminen. (Suomen Unesco-toimikunta 1992, 17.)

Vastuuntuntoisuuteen pyritään asteittain edeten. Alle kouluikäisillä ympäristövastuun kehittäminen alkaa perustan luomisella. Lapselle tarjotaan mahdollisuus kokea luontoa, saada elämyksiä ja kokemuksia ympäristöstään eri aistein. Osallistuminen ympäristön muuttamiseen oman tekemisen kautta kehittää ympäristötietoisuutta. Taide on hyvä lähestymisväylä lapsen ympäristöön liittyvien havaintojen, tunteiden ja kokemusten tiedostamisessa. (Suomen Unesco-toimikunta 1992, 24.)

4.2 Ympäristökasvatus Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa

Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2013) on huomioitu kestävän kehityksen näkökulma kasvatuksessa. Kestävän kehityksen opetuksen laajuus ja tärkeys tulee ilmi suunnitelmasta: Kestävä kehitys sisältää neljä eri ulottuvuutta, ja kestävän kehityksen kasvatukseen tulee linkittyä osaksi jokapäiväistä elämää. Kestävän kehityksen täytyy tulla esille jokaisessa oppiaineessa ja tukea kestävän elämäntavan omaksumista lapsuudesta pitkälle tulevaisuuteen. (Turun kaupunki 2013, 30.)

Päivähoitoikäisillä lapsilla kestävän kehityksen toteuttaminen arjessa on pääasiassa konkreettisia asioita, esimerkiksi kavereista huolen pitämistä, lähiympäristön tutkimista ja kestävämpien käytäntöjen ja vastuunkantamisen opettelua. Ympäristön kuormittamista vältetään. Myös lapset saavat aikuisten mukana osallistua päätöksiin ja suunnitella toimintaa. Ehdotuksia sopiviksi teemoiksi lasten kestävän kehityksen kasvatukseen ovat vesi, energia, jätteet ja kierrätys, lähiympäristö, yhteinen maapallo ja kulttuuri. (Turun kaupunki 2013, 30.)

5 KAUNOKIRJALLISUUDEN MAHDOLLISUUDET JA KÄYTTÖ VARHAISKASVATUKSESSA

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2005) kaunokirjallisuuden käyttämistä ei kuvata kovin yksilöidysti. Kirjojen käyttö lasten oppimisessa on kuitenkin varhaiskasvatussuunnitelman mukaista toimintaa. Selkeämpi merkitys lastenkirjallisuudelle löytyy vuoden 1980 päivähoiton kasvatustavoitemietinnöistä, joissa sitä suositellaan käytettäväksi muun muassa eettisessä ja älyllisessä sekä emotionaalisessa kasvatuksessa. Kasvatustavoitemietinnän mukaan eettiseen kasvatukseen sopivat erityisen hyvin sadut, joissa hyvän ja pahan erottelu on korostunut. (Korhonen ym. 2010, 31–32.)

5.1 Kuva- ja satukirjat

Lapsille on tarjolla sekä kuva- että satukirjoja. Kuvakirjalle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Erään määrittelyn mukaan kuvakirjat ovat kaunokirjallisia teoksia, joissa tarina kerrotaan kuvien ja tekstin avulla niin, että jokaisella aukeamalla on ainakin yksi kuva. Toisaalta kuvakirja on määritelty yksinkertaisesti "lasten kuvakirjaksi" eli rajattu lukijoidensa perusteella. (Heinimaa 2001, 142.) Satukirjoissa esitetään perinteisesti jokin ongelma tai opetus, joka ratkeaa tai selviää kirjan kuluessa, ja lisäksi saduissa esiintyy erilaisia mielikuvitusrikkaita elementtejä. (Korhonen ym. 2010, 38–40.) Varhaiskasvatusikäiset voidaan tyypitellä heidän suosimansa kirjallisuuden ja tekstin mukaan: alle 4-vuotiaat elävät kuvakirjakautta, sitä vanhemmat satukautta (Korhonen ym. 2010, 34).

Kuvakirja on ainutlaatuinen lastenkirjallisuuden edustaja, koska sillä ei ole vastinetta aikuisten kirjallisuudessa. Se ei jäljittele mitään aikuiskirjallisuuden tyyppiä, kun taas muut lastenkirjat jäljittelevät aikuiskirjallisuudessa jo menestyneitä ja suosittuja piirteitä. Tämäntapainen jäljittely on tyypillinen lastenkirjan tunnusmerkki kirjallisuudentutkija Zohar Shavitin mukaan. (Heinimaa 2001, 143.)

5.2 Kuvitetun lastenkirjallisuuden lajeja

Kuvakirja voi tarkoittaa sekä kuvitettua kirjaa yleensä, yläkäsitettä, että tiettyä kuvitetun kirjan alatyyppeä (Heinimaa 2001, 143). Heinimaa viittaa artikkelissaan Ulla Rhedinin teokseen (1992) kertoessaan Skandinavian maissa yleisesti hyödynnetystä Torben Gregersenin jaottelusta. Gregersen jaottelee lasten kuvakirjat katselukirjoihin, kuvakertomuksiin, kuvitettuihin lastenkirjoihin ja, lopuksi, varsinaisiin kuvakirjoihin. Jaottelu pohjautuu tekstin ja kuvien keskinäiselle suhteelle. (Heinimaa 2001, 142.) Tässä työssä tullaan puhumaan Gregersenin tavoin kuvakirjasta alatyypinä, ei yläkäsitteenä. Yläkäsitteenä käytetään nimitystä ”lastenkirja”.

Kuvitetut kirjat erotetaan Gregersenin jaottelussa seuraavin perustein: Kahdessa ensimmäisessä kuvitetun kirjan tyypissä, katselukirjassa ja kuvakertomuksessa, kuvitus on teoksen pääosassa. Katselukirjoissa ei ole tekstiä, eivätkä niiden kuvat muodosta välttämättä loogista juonikuviota. Kuvakertomusta taas tukee vain lyhyt teksti kuvien yhteydessä, teksti ei muodostu vastapainoksi kuvalle. Toisessa ääripäässä on kuvitettu lastenkirja, jossa vain tekstin valitut kohdat saavat kuvallisen kommentin; tarina on kirjan ydin. Kuvakirja putoaa näiden määritelmien väliin: siinä teksti ja kuvat luovat luontevan yhteisen kokonaisuuden vuorottelemalla ja toimimalla rinnakkain, luoden yhdessä merkityksiä. (Heinimaa 2001, 142–143.)

5.3 Kirjallisuuden funktioita

Jokainen lapsi tarvitsee kirjallisuutta, ja kirjallisuudella on monta tärkeää funktioita eli tehtävää lapsen kasvuun. Kirjallisuus voi olla oppimisen kohde tai väline, sitä voidaan käyttää lasten kasvun ja minäkuvan selkiyttämisen tukena tai tunteiden, kuten pelkojen ja ahdistusten, käsittelyyn. Kirjallisuudella on myös tärkeä viihdyttävä ja rentouttava funktio. Alle kymmenvuotiaat lukevat kirjoja pääosin lukemisen tuottaman nautinnon vuoksi. Lapsi eläytyy kirjallisuuteen eri ta-

valla kuin aikuinen, sillä lapsi ei vielä erota totta ja mielikuvitusta jyrkästi toisistaan. (Korhonen ym. 2010, 31,33.)

Sadun kuuntelulla on monia myönteisiä mahdollisuuksia päiväkotiympäristössä: satujen pohdiskelu muokkaa lasten ajatuksia ja näkemyksiä asioista, lapset voivat käsitellä kokemuksiaan niiden kautta, ja niistä voi hakea vahvistusta ja uskoa omalle ajattelulleen. (Luoto & Luoto 2001, 184.)

Kerronta on yksi kokemuksellisen ja elämyksellisen oppimisen muoto. Kertomusten avulla siirretään tietoa, jaetaan kokemuksia ja tunteita, opitaan, viihdytään, niiden kautta harjoitellaan eläytymistä toisen ihmisen asemaan sekä erilaisten näkökulmien tunnistamista ja hyväksymistä. Kertomus myös koskettaa. Omien periaatteidemme kanssa ristiriidassa oleva kertomus ei vakuuta, joten kertomuksen täytyy olla sopusoinnussa sisäisyytemme kanssa. Menetelmänä kerrontaa voi suositella erityisesti arvokasvatukseen, myös ympäristökasvatuksessa se on käyttökelpoinen menetelmä (Laine 1997, 51–52, 54).

5.4 Ympäristökasvatus lastenkirjoissa

Varhainen ympäristökasvatus rakentuu ennen kaikkea ympäristöherkkyyden pohjalle (Wahlström 1997, 3; Cantell 2004, 61–62). Ympäristöherkkyys on empaattista, tunnekokemuksiin perustuvaa suhtautumista ympäristöön (Cantell 2004, 62). Se on laaja käsite, johon kuuluu osatekijöinä tietoa ympäristöä koskevista peruslainalaisuuksista sekä omakohtaisia merkittäviä kokemuksia luonnosta ja kunnioittava asenne ympäristöä kohtaan. (Wahlström 1997, 5; Cantell 2004, 62.)

Ympäristöherkkyttä voidaan herätellä kirjallisuuden keinoin jakamalla tietoa ekologisista peruslainalaisuuksista ja luonnosta kokonaissysteeminä sekä ympäristön ja ihmisen välisestä vuorovaikutuksesta. Ympäristöherkkyys edellyttää myös empaattista ja kunnioittavaa suhtautumista meitä ympäröivään luontoon ja kulttuuriin, luonnolliseen ja rakennettuun todellisuuteen. ”Pyhyiden” kokemista luonnosta voidaan vahvistaa sellaisella kirjallisuudella, josta huokuu harras ja ihmettelevä asenne luontoa kohtaan.

Käsitys luonnosta pyhänä on kulttuuristamme nykyään lähes hävinnyt, mutta se edustuu yhä joissakin vanhoissa uskomuksissa ja perinnetavoissa, kansansaduissa sekä pyhissä teksteissä. (Wahlström 1997, 5; Laine 1997, 53.) Usein kaan saduissa ei pääasiallisena sanomana käsitellä ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutussuhdetta, mutta joissakin kansansaduissa, erityisesti eläinsaduissa, tämänkaltaistakin teemaa on mukana. (Laine 1997, 53.)

Metsämörri on hyvä esimerkki ympäristökasvatuksen ympäristöherkkyttä korostavasta aallosta: leikki- ja satuhahmona se edustaa nimenomaan luonnon kunnioittamisen ja omakohtaisten luontoelämysten kokemisen tärkeyttä (Cantell 2004, 126). Myötätunto ja ihailu luontoa kohtaan voi ilmetä tarinoissa myös kohdistetusti, esimerkiksi myötätuntona eläimiä kohtaan. Myötätuntoinen suhtautuminen eläimiin on keskeinen viesti Zachris Topeliuksen saduissa ja Selma Lagerlöfin Peukaloisen retkissä (Aarnio-Linnanvuori 2013, 10).

Samoin löytyy erityyppistä ympäristöongelmia kuvaavaa ja ratkovaa lastenkirjallisuutta, joka paneutuu tietyn ajan ja haasteen ongelmiin. Tällaista kirjallisuutta on ilmestynyt 1960-luvulta alkaen. Kirjoissa ympäristöongelmia ratkoo usein aktiivinen, sisukas ja nokkela lapsi, joka pystyy ratkaisemaan tilanteen kuin tilanteen. Pääpaino on tarinan synnyttämässä tunteissa, ei niinkään tapahtumakuvauksen realistisuudessa. (Aarnio-Linnanvuori 2013, 11.)

6 PÄIVÄKODIN KIRJALLISUUDEN SOVELTUMINEN YMPÄRISTÖKASVATUKSEEN

6.1 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkimuksen esiselvityksenä suoritettiin alkukeväältä 2013 pienimuotoinen kysely (Liite 1) niille Turun alueen päiväkodeille, jotka olivat halukkaita osallistumaan opinnäytetyön kirjallisuusosuuteen. Kyselyt välitti halukkaille Turun kaupungin varhaiskasvatuksen tulosaluejohtaja Maija-Liisa Rantanen. Suurin osa vastauksista saatiin päiväkodeilta, mutta mukana oli myös kaksi vastaamaan innokasta perhepäivähoitajaa. Vastauksia saatiin yhteensä 15 päivähoitoyksiköltä, mukana muun muassa Hepokullan, Vasaramäen ja Pansio-Jyrkkälän päiväkotiyksiköt. Palautetut kyselyn vastaukset toimivat tutkimuksen pohjana.

Kyselyyn vastanneilta tiedusteltiin kolmea seikkaa:

1. Kuinka usein lapsille luetaan päiväkodissanne kirjallisuutta?
2. Kuka valitsee kirjat? Mistä kirjat hankitaan?
3. Mitä kirjoja yksikössänne arvionne mukaan yleisimmin luetaan?

Näihin kysymyksiin annettujen vastausten pohjalta suoritettiin varsinainen tutkimusosuus, joka on päiväkodeissa luetun kirjallisuuden analyysia ja siitä nousevaa pohdintaa. Pääaineistona toimi päivähoitoyksiköissä luettu lastenkirjallisuus. Päämenetelmä oli kirjallisuudenanalyysi. Analyysissa käytettiin apuna kirjoissa esiintyvien sanojen luokittelua eri kestävän kehityksen luokkiin taulukkolaskentaohjelmassa.

6.2 Tutkimusongelman määrittely ja aineiston tarkastelutapa

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää ympäristökasvatuksen esiintymistä Turun päivähoitoyksiköiden lukemassa kirjallisuudessa: millaista kirjallisuutta päivähoitoyksiköissä luetaan, ja minkälainen on se arvomaailma, joka niissä esiintyy? Esiselvityksen (Liite 1) avulla saatiin selville päivähoitoyksiköiden luetuim-

mat kirjat. Seuraava askel oli luetuimpien kirjojen analyysi. Kysymyksenasettelu kirjojen vertailua varten luotiin teoriaosuudessa esitettyjen kaunokirjallisuuden tehtävien ja ympäristökasvatuksen tavoitteiden pohjalta. Tutkimusongelma on jaettiin selvyuden vuoksi kahteen osaan. Kysyttiin

1. Mitkä ovat kaunokirjallisuuden toteutuneet funktiot eli tehtävät tutkittavissa kirjoissa?
2. Minkälainen on kirjan heijastelema arvo- ja asennemaailma
  - a. tulkittuna sisällön yleisen kokonaisuuden perusteella
  - b. teemoiteltuna luokka-analyysin avulla?

6.2.1 Tutkimusongelma 1, kirjojen tehtävät

Tutkittavassa kaunokirjallisuudessa huomioitiin sen toteuttamat funktiot erittelemällä ainesta ja kysymällä, onko käsillä olevalla kirjallisuudella opettava, tietoa jakava, tunteisiin vetoava vai kenties toisen näkökulmaan eläytymistä harjoittava funktio. Oli haaste kehitellä näille funktioille tunnusmerkit: Kirja voi esimerkiksi olla opettava, vaikka siitä ei löydy selkeän sanallisesti ilmaistua opetusta. Tällöin kirjan vaikuttamisen keinot ovat epäsuorempia, kuten henkilöihin kohdistuvan samastumisen herättämistä ja tunteisiin vetoamista. Kirja voi myös olla tunteisiin vetoava, ilman että tunteista puhutaan suoraan.

Kirjojen funktioille oli siis luotava tarkempia perusteita. Funktiot perustettiin ympäristöherkkyyden herättelystä kootun teorian pohjalle. Ympäristöherkkyyden aiemmin mainitut osatekijät, tieto ympäristöstä, henkilökohtainen tunnekokemus ja kunnioitus ympäristöä kohtaan, huomioitiin funktioiden laadinnassa. Tieto ja tunne ovat melko selkeitä tutkimuskohteita, luonnon "pyhyden" kokemus on monimutkaisempi määritellä ja siksi vaikea tutkittava. Siksi päädyttiin rajoittamaan tutkimuksen funktiot kirjojen tieto- ja tunnepainotteisuuteen.

Tiedon, tunteen, opettavuuden ja eläytymisen funktiot yhdistettiin kahdeksi suureksi tehtäväksi: opetusfunktioksi ja samastumisfunktioksi. Niille luotiin osatehtävät, jotka tarkentavat ongelmaa ja ovat riittävän havainnollistavia osatehtävien

poimimiseksi kirjojen sisällöstä. Opettavan tehtävän tunnusmerkkeinä päädyttiin selvittämään

- a. löytyykö kirjasta moraalinen, opettava lause, kutsuttakoon sitä opetusfraasiksi,
- b. esitetäänkö luonnon peruslainalaisuuksia ja rakennetta koskevia faktoja
- c. onko kirjasta löydettävissä juonenkulku, jossa pahantekijälle käy huonosti eli ”paha saa palkkansa”.

Tietoa jakavat kirjat tunnistettiin osana opettavaa tehtävää (kohdat a.-c.) sen perusteella, onko kirjoissa esitetty maailmaa koskevia faktoja. Tunteisiin vetoava funktio ja toisen näkökulmaan eläytymistä harjoittavan funktio yhdistettiin tutkimuksen toteutuksessa samastumisfunktioiksi (kohdat d.-f.). Samastumisfunktion esiintyminen selvitettiin kysymällä, onko kirjassa

- d. samastuttavia hahmoja, joko lapsi- tai eläinhahmoja
- e. lapsille arjesta tuttuja tilanteita
- f. myötätuntoa herättävien koettelemuksien kuvausta, esimerkiksi ristiriitaitilanteita vahvempien ja heikompien hahmojen välillä tai henkilökohtaisia koettelemuksia.

6.2.2 Tutkimusongelma 2, arvot ja asenteet

Arvo- ja asennesisältöä tunnistettiin kysymällä seuraavankaltaisia kysymyksiä: Onko kirjassa ympäristökasvatuksellisia elementtejä, kuten tietoa ympäristön ongelmista tai tietoa ympäristön ja ihmisten hyvinvointiin vaikuttamisesta? Synnytetäänkö kirjan kautta ympäristöherkkyyttä eli luodaanko emotionaalista suhdetta ympäristön ongelmiin? Onko läsnä muita kestävään kehitykseen suuntautuneita painotuksia?

Apuna tulkintaan käytettiin kirjoissa esiintyvien sanojen ja ilmaisujen teemoittelua neljään eri kestävyuden ulottuvuuteen, jotka ovat sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Näistä kulttuurinen ja sosiaalinen ulottuvuus liitetään usein yhteen käsitteenä, mutta tässä tutkimuksessa ne selvyuden

lisäämiseksi erotettiin. Teemasanat ja -ilmaisut poimittiin kirjoista käsin, eli varsinaiseen koodaukseen ja luokitteluun ei menetelmänä käytetty tietokoneohjelmaa. Teemasisällöltään merkitseviksi tulkitut sanat luetteloiitiin taulukkolaskentaohjelmaan, jossa niiden sisältö koodattiin ja teemoiteltiin.

Teemaluokittelun avulla tunnistettiin osaltaan kirjojen arvopohjaa ja sen painoituksia. Tutkimalla, mitkä sanat toistuvat ja minkä teemojen sanoja kirjassa eniten esiintyy, saatiin sisällöstä selville suuntaviivoja tulkinnan pohjaksi. Sana-analyysin keinoin oli myös selvitettävissä, mitkä teemat lastenkirjoissa esiintyvät yleisesti yhdessä. Sanojen luokittelu toi lisää objektiivisuutta arvo- ja asenne-maailman tulkintaan, joka muuten perustuu ensisijaisesti juonelle ja tekstilainauksille.

Kestävyuden ulottuvuudet on sovitettu lasten maailmaan sopiviksi: Sosiaalisen ulottuvuuden teemaan on laskettu sanat, jotka sopivat määrittelyjen ”hyvä ja oikeudenmukainen käytös” tai ”tasa-arvo ja eriarvoisuus” alle, sekä sosiaalisia leimoja kuvaavat ilmaisut. Ekologinen ulottuvuus kattaa sisäänsä kaikki luonto- ja eläin- ja luonnonharrastesanat. Taloudelliseen ulottuvuuteen huomioitiin rahaa ja rahanjakoa ja -käyttöä sekä omistusta koskevat sanat ja ilmaukset. Kulttuurisen ulottuvuuden piiriin valittiin sanat, jotka edustivat perinteitä tai tapoja, kansanuskomuksia tai perinteiden siirtoa seuraavalle sukupolvelle.

Taulukko 1. Esimerkkejä sanojen jaottelusta eri kestävän kehityksen ulottuvuuksien alle.

Sosiaalinen	Ekologinen	Taloudellinen	Kulttuurinen
hyökätä	niitty	perinnön	joulu
auttaa	uida	kallista	pahat henget
haukkua	kissa	rikkaita	opettaa
vastuussa	omenapuu	ostaa	lieka

6.3 Kirjavalinnat

Analyysi keskitettiin päivähoitoyksiköissä eniten luettuihin kirjoihin. Eniten luetut kirjat on aineistosta saatu selville kyselyn vastauksissa annettujen kirja- tai tekijämainintojen perusteella. Suosituimmuusjärjestyksen luomista vaikeutti se, että eri vastauksissa painotettiin vaihtelevasti joko tekijää, kirjaa tai kirjasarjaa. Tiettyiltä kirjailijoilta luettiin laajasti tuotantoa, toisaalta jonkun tuntemattomamman tekijän yksittäinen kirja voi olla suosittu. Tunnetuista kirjoista, kuten Peppi Pitkätossusta tai Muumi-kirjoista, on vastauksissa mainintoja sekä kirjan että tekijän (Astrid Lindgren, Tove Jansson) perusteella. Yksittäiset maininnat piti laskea yhteen kulloinkin sopivaisimmalla tavalla. Vastauksista nousivat lopulta huolellisen tarkastelun jälkeen esiin seuraavat kirjasarjat:

- Peppi Pitkätossu (5 mainintaa)
- Eemeli (4 mainintaa)
- Muumi (4 mainintaa)
- Pekka Töpöhäntä (4 mainintaa)

Lisäksi 2-3 mainintaa saaneita kirjoja oli useita, mukaan lukien Mimmi Lehmä -kirjat, Puppe-kirjat (pienimmillä), Astrid Lindgrenin ja Mauri Kunnaksen kirjat yleisesti, Teemu-kirjat, Viiru ja Pesonen -kirjat, Heinähattu ja vilittossu -kirjat, Mikko Mallikas -kirjat, Risto Räppääjä -kirjat, Tammen kultaiset kirjat, Tatu ja Patu -kirjat, Walt Disneyn kirjat; lisäksi kaksi eri Nalle Puh -kirjaa. Kyselyn vastauksissa eniten mainintoja saaneet kirjat useimmiten mainittiin sarjoina, vain harvoista tunnettujen tekijöiden kirjoista mainittiin erityisenä tietty kirja. Nalle Puh -kirjoista tällä tavoin poikkeuksellisesti mainittiin kaksi tiettyä kirjaa. Yksittäisiä kirjainintoja oli vastauksissa luonnollisesti eniten.

6.4 Tutkimuksen luotettavuus

Luotettavuusongelmat liittyvät kvalitatiivisessa tutkimuksessa oletettavasti lähinnä aineiston tulkintaan, siitä tehtäviin oletuksiin eli hypoteeseihin ja siinä tehtäviin painotuksiin. Tässä nimenomaisessa tutkimuksessa yhdistyy kartoittavan

ja kuvailevan tutkimustyyppin piirteitä: tarkoituksena oli selvittää vähän tunnettua ilmiötä ja sen eri puolia, yrittää löytää siitä malleja ja säännönmukaisuuksia, kuvailla ilmiön kiinnostavia piirteitä ja esittää tarkkoja kuvauksia keskeisistä seikoista (Hirsjärvi ym. 2009, 138–139).

Tutkimuksen kartoittava luonne vaati opinnäytetyön tekijää selkeyttämään tutkimuksen tavoitteita: Mitkä ovat ne merkittävät sisällölliset ja kertomukselliset tekijät, jotka päivähoitoyksiköissä luetussa kirjallisuudessa tulee erityisesti huomioida? Tulisiko kirjallisuus yrittää tulkita eläytyvän lapsen näkökulmasta vai pedagogisesti aikuisen näkökulmasta? Voiko aineiston tulkita väärin? Tulkinnat voivat luonnollisesti olla erilaisia, mikä tarkoittaa sitä, että eri ihmiset ymmärtävät saman kirjan sanoman eri tavoin. Samoin ihmiset voivat hakea kirjallisuudesta eri asioita ja kokea eläytymisen teokseen helpoksi tai vaikeaksi oman elämänsä ja kiinnostustensa perusteella. Kaikki tulkinnat ja lähestymistavat ovat kuitenkin tietyllä tavalla ”oikeita”, sillä ihmiset ovat keskenään erilaisia.

Jo aikuisten kesken tulkintojen välillä on eroja, mutta erityisesti lapset ja aikuiset lukevat saman kirjan aivan eri tavoin. Lapsi voi olla enemmän kiinnostunut kuvista kuin tarinasta. Lapsi ei välttämättä myöskään hae tarinoista piilomerkityksiä, toisin kuin aikuinen, joka ajattelunsa abstraktisuuden keinoin helpommin ylitulkitsi. Lapsi voi ymmärtää tarinan tapahtumat pelkästään konkreettisesti ja ottaa asiat todesta, vaikka kyse olisi fantasiasta. Toisaalta lapsi luultavasti pysyy olemaan luovempi ja joustavampi kuin aikuinen, joka jo tuntee elämän rutiinit ja säännöt, ja siten helpommin eläytymään kuvitteelliseen maailmaan. Koska tutkimuksen tekijän on mahdotonta lukea teokset lapsen näkökulmasta, kirjallisuusanalyysissä on keskityttävä yleisiin kirjallisuuden ja sisällön piirteisiin.

Luotettavuusongelmia voi luonnollisesti liittyä myös kyselyyn osallistujien vastauksiin. Vastausvirheiden mahdollisuuksia pyrittiin vähentämään yksinkertaistamalla kysymykset helpoiksi ja käytännönläheisiksi. Käytetyt kysymykset olivat konkreettisia eivätkä juuri vaatineet syvällistä pohdiskelua. Tärkein merkitys tutkimuksen kannalta oli kysymyksellä 3. Vastaajia ei siinä haluttu johdatella liioittelemaan ympäristökasvatuksellisen kirjallisuuden määrää, ja siksi ei lain-

kaan kysytty, löytyykö heidän valikoimistaan erityisesti ympäristöpainotteista kirjallisuutta. Koska kyselyn vastaukset toimivat lähinnä suuntaavana apuna kirjojen valinnassa, virheet eivät joka tapauksessa ole kohtalokkaita tutkimuksen kannalta.

On huomattava että kysymykseen 3 vastanneiden perusteet kirjojen valintaan voivat vaihdella. Vaikka kysymyksessä tiedusteltiin yleisimmin käytettyjä kirjoja, vastatut kirjat eivät välttämättä ole käytetyimmät kirjat, vaan päiväkotihenkilökunnalle tai lapsille mieluisimmat tai ensimmäiseksi mieleen tulevat kirjat.

Kyselyn vastauksissa tuli selkeästi esille, että kysymykseen 3 oli vaikea vastata nimenomaan suuren kirjallisuus- ja lukumäärän vuoksi. Kirjojen valinnan hankaluus tuli ilmi vastaajien vastauksissa sekä kirjojen yksilöimisen puutteena – lähinnä oli mainittu suosittuja kirjasarjoja – että myös suorina kommentteina avoimissa vastauskohdissa. Kaikissa kyselyyn vastanneissa yksiköissä luettiin päivittäin, ja kirjoja vaihdeltiin vuodenaikojen ja teemojen mukaan. Käytetyimpien kirjojen karsiminen enintään kymmeneen kirjaan tuotti varmasti hankaluuksia.

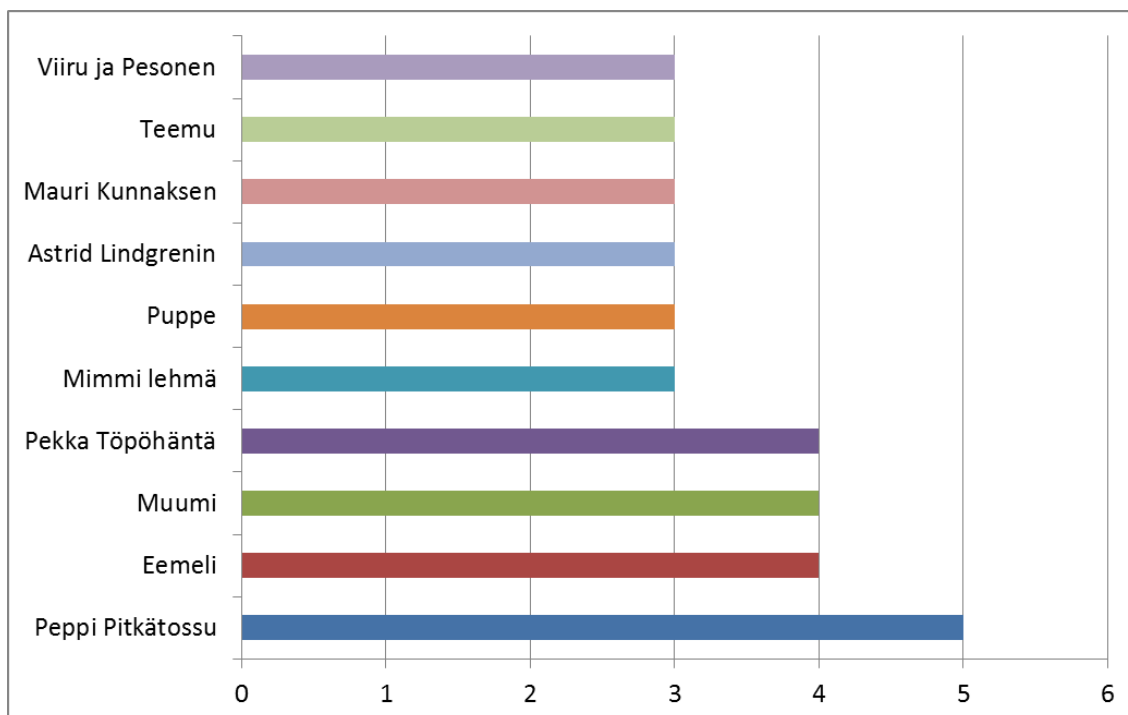
7 TULOKSET

7.1 Sisällön kuvaus

Kirjallisuusanalyysiin on valittu eniten mainintoja saaneet kirjasarjat. Turun päivähoitoyksiköille tehdyssä esiselvityskyselyssä esiin nousivat erityisesti Astrid Lindgrenin Peppi Pitkätossu ja Eemeli -kirjat sekä Pekka Töpöhäntä -sarja ja Muumi-kirjat. Eniten mainintoja sai Peppi Pitkätossu (5 mainintaa); Eemeli, Pekka Töpöhäntä ja Muumi -sarjat saivat kukin neljä mainintaa. Mimmi Lehmä -kirjat ja Viiru ja Pesonen -sarja sekä Puppe- ja Teemu-kirjat saivat kukin kolme mainintaa. Peppi Pitkätossun kirjoittaja Astrid Lindgren oli tuotannoltaan mainituin kirjailija, jos lasketaan yhteen yleiset tekijämaininnat (3 mainintaa) ja yksittäiset kirjainninnat. Myös Mauri Kunnas sai tuotantonsa puolesta kolme mainintaa.

Luetuimmista kirjasarjoista ja suosituimmilta tekijöiltä ei kyselyn vastauksissa yleensä mainittu yksittäin tiettyjä kirjoja, joten tutkittavat kirjat valittiin melko satunnaisesti, osaltaan henkilökohtaiselta kiinnostuspohjalta ja toisaalta kirjastojen valikoimien perusteella. Lopullisessa valinnassa kirjallisuusanalyysiin päätyi yhteensä 14 kirjaa (lueteltu liitteessä 2). Osasta päivähoitoyksiköiden luetuimmista kirjasarjoista analysoitavaksi valittiin kaksikin teosta paremman käsityksen saamiseksi niiden arvo- ja ajatusmaailmasta.

Seuraavassa käydään melko vapaamuotoisesti läpi valikoitujen kirjojen sisältöä: esitetään lyhyesti juoni ja yleistä sisällön tarkastelua ja tulkintaa. Osasta kirjoja on käytetty lainauksia havainnollistamaan tulkinnassa esitettyjä väitteitä. Lähdetietoja ei näiden lainausten yhteydessä erikseen mainita, koska kukin kirjalähde on aina mainittuna otsikossa. Kuvien merkitystä sisällön osana pohditaan myös, ja lukujen oheen on liitetty havainnollistavia kuvia kirjoista. Tässä osiossa ei vielä esitetä tutkimustuloksia. Luvusta 7.2 löytyy käsitellyistä kirjoista kokoavat taulukot, joissa esitellään tulokset tiivistetysti.

Kuvio 1. Eniten mainintoja saaneet kirjasarjat tai tuotannot.

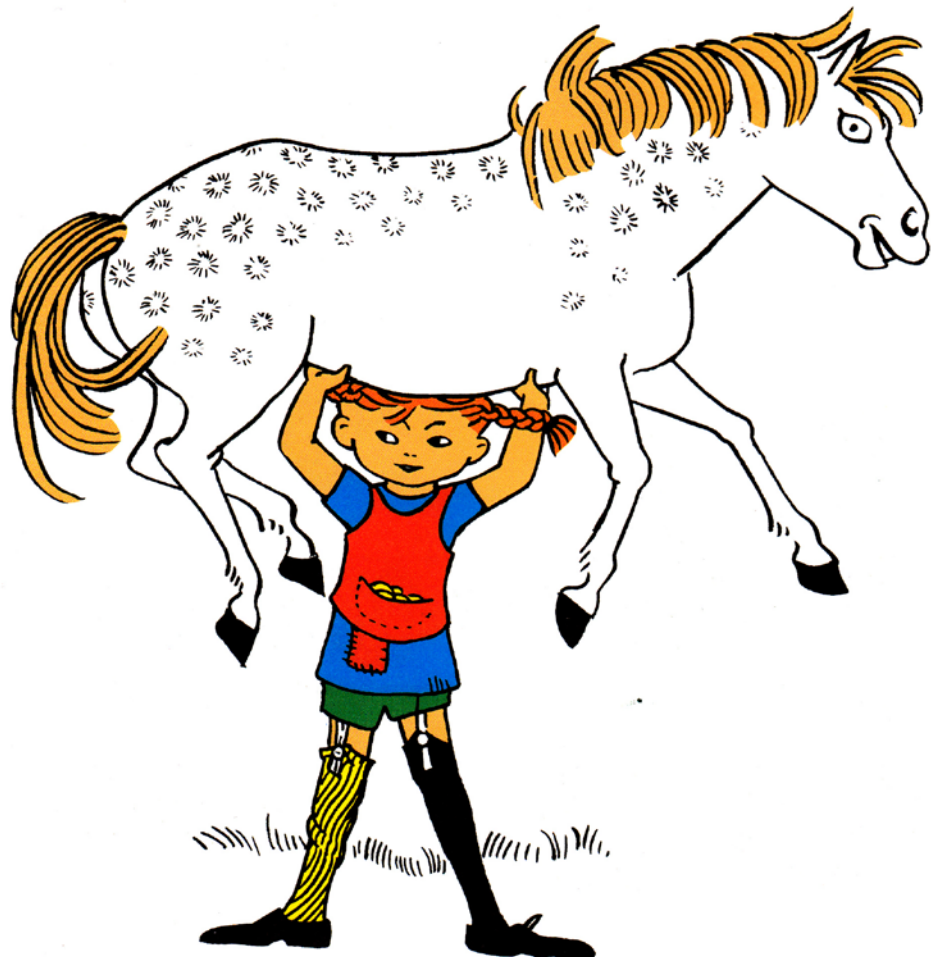
7.1.1 Peppi Pitkätossu

Astrid Lindgren ja Ingrid Vang Nyman: Peppi keksii Pönkin

Kirjassa ”Peppi keksii Pönkin” Peppi on keksinyt uuden sanan, ”Pönkki”. Hän ei tiedä mitä se tarkoittaa, mutta on päättänyt ottaa selvää siitä yhdessä Tommin ja Annikan kanssa. Hän kuljeskelee kyselemässä ihmisiltä, löytyykö heiltä ”Pönkkiä” tai tietävätkö he mikä se on. Mistään ei löydy ”Pönkkiä”, kunnes lopulta Peppi päättää, että se on heidän tapaamansa kovakuoriaisen nimi.

Kirja ei edusta mitään selkeää arvokatsomusta. Se on ennemminkin kuvaus sarjasta huvittavia tapahtumia. Kirjassa Peppi käy eri paikoissa, kuten kauppoissa ja lääkärin luona, kyselemässä ”Pönkkiä”, ja tästä seuraa hämmennystä ja ihmetystä muiden ihmisten keskuudessa. Kirjan päätehtävä on viihdyttää. Juonessa ei juuri ole vaihtelua, suuria vastoinkäymisiä ei koeta eikä tarinassa tapahdu varsinaisesti käänteitä. Myöskään selkeää opetusta ei ole.

Kuvitus on melko vanhentunutta eikä ehkä vastaa nykyajan lasten tarpeisiin. Kuvat ovat toki värikkäitä, mutta muuten auttamattoman vanhentuneita ja suurpiirteisiä. Kuvissa Peppi muun muassa nostelee hevosia ja laskee kultarahoja. Kirja ei visuaalisuudeltaan ja sisällöltään vaikuta ajanmukaiselta (Kuva 1).

Kuva 1. Peppi-kirjassa kuvat ovat visuaalisuudeltaan vanhanaikaisia. (Astrid Lindgren: Peppi keksii Pönkin)

Astrid Lindgren ja Ingrid Vang Nyman: Peppi, Maailman vahvin

”Peppi, maailman vahvin” on kokoelma sarjakuvatarinoita, se koostuu kuudesta eri tarinasta. Tarinat ovat kohtuullisen lyhyitä, neljän sivun mittaisia. Niissä Peppi taistelee epäoikeudenmukaisuutta vastaan, käyttää mielikuvitustaan ja keksii

uskomattomia tempauksia ja tekee ihmeellisiä voimantekoja. Pepin seurana ovat Tommi ja Annika. Eri tarinat limittyvät osin aiheiltaan. Kahdessa viimeisessä sarjakuvassa kolmikko leikkii haaksirikkoa.

Kirja on sarjakuvamuotonsa vuoksi helposti lähestyttävä kirja monenikäisille, ja sen tarinat ovat yllättäviä ja hauskoja. Peppi selviää monenlaisista kiipeleistä nokkeluuden ja voiman avulla. Kirjassa on lisäksi tärkeitä näkökulmia ja opetuksia: Peppi vastustaa eläinräökkäystä, ja hän haluaa olla hieno nainen, vaikka on poikatyttömäinen, vahva ja omapäinen. Tässä kirja puhuu sukupuolten tasa-arvon puolesta. Peppi on pystyvä ja itsenäinen, vaikka on vain pieni tyttö. Peppi uskoo vahvasti itseensä ja omiin arvoihinsa. Toisaalta hänellä on vilkas mielikuvitus ja huvittelunhalua. Kirjassa monenlaiset vastakohtat kohtaavat.

7.1.2 Eemeli

Astrid Lindgren ja Björn Berg: Se Eemeli, se Eemeli

Kirja koostuu Eemelin tekemistä lukemattomista metkuista. Eemeli keksii kaikenlaista tehtävää, josta seuraa yleensä ongelmia. Hän tekee paljon vahinkoa etupäässä erehdyksessä ja huolimattomuuttaan. Rangaistukseksi Eemeli joutuu metkujensa jälkeen yleensä verstashuoneeseen miettimään tekosiaan. Sinne hän joutuukin usein. Eemeli ei kuitenkaan ole tuomittu epäonnistumaan, sillä lopuksi kerrotaan, että huolimatta lapsuuden metkuistaan Eemelistä tulee aikuisena paikkakunnan paras mies.

Kirja on kokoelma erilaisia hauskoja ja järkyttäviä tapahtumia Eemelin metkuihin liittyen. Siinä mielessä asetelma on samantyyppinen kuin aiemmin esitellyssä Peppi-kirjassa. Eemeli-kirjassa on kuitenkin enemmän tunteita ja samastumista herättävää ainesta. Lukija voi samastua Eemeliin kokien itsensä yhtä lailla silloin tällöin kömpelönä ja ajattelemattomana tai Pikku lidaan Eemelin kiusoittelemana pikkusiskona tai vaikkapa Eemelin hermostuvaan isään tai tarinankertoja Liinaan, perheen piikaan.

Tarinassa on yllättävä opetus: Eemelistä, joka poikana vaikuttaa olevan kykenemätön olemaan keksimättä metkuja ja tekemättä jonkinlaista vahinkoa, kasvaakin hieno mies, paras mies koko paikkakunnalla: ”Siitä näkee, että hurjimmistakin lapsista tulee ajan oloon ihan kilttejä, ja eikö se ole aika mukavaa.” Opetus ei ole perinteisen moraalinen, vaan tuore ja yllättävä. On vaikea sanoa kannustaako kirja lapsia hyvään vai huonoon käyttäytymiseen.

7.1.3 Pekka Töpöhäntä

Gösta Knutsson: Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni

Kirjassa "Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni" Monni kuulee saavansa perinnön. Monnin odotetaan pitävän juhlat, ja hän järjestääkin sellaiset. Monni ei kuitenkaan halua tarjota kenellekään mitään omalla kustannuksellaan, vaan vieraiden pitää tuoda omat silakat mukanaan.

Juhlissa Monni valheellisesti väittää, että Pekka Töpöhäntää ei ole kutsuttu. Monni, Pilli ja Pulla ivaavat Pekkaa, he väittävät Pekan vain laiskottelevan perhekissana. Lopuksi Monni saa nenilleen: selviää, että hän ei saakaan perintöä. Pekka pääsee nauramaan Monnille takaisin.

"Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni" rakentuu häijyn Monnin ja muiden kissojen, erityisesti Pekka Töpöhännän, vuoropuhelulle. Pääpaino on tässä vastakkainasettelussa Monnin ja Pekan välillä. Kaiken alla on opettavainen sävy, lukijan halutaan eläytyvän Pekan alistettuun asemaan ja näkevän Monnin käytöksen haitallisuus. Monnin häijyys tulee ilmi siinä, miten hän kohtelee Pekkaa ja reagoi tuttujensa tarpeisiin. Monni ei halua antaa kenellekään mitään omastaan, mutta haluaa kyllä kerskua muille omalla paremmuudellaan. Lisäksi hän pilkkaa Pekka Töpöhäntää ilman perusteltua syytä. Rikkaus tekee hänestä hänen omasta mielestään entistä paremman kissan: "Jaa-a, nyt minä en ole ainoastaan hienoin, vaan myös koko kaupungin rikkain kissa", Monni toteaa.

Kirja perustuu pahan ja hyvän vastakkainasettelulle: Monni on häijy ja itsekäs, Pekka Töpöhäntä on ystävällinen ja mukava. Muut kissat ovat jotain siltä väliltä

erilaisine persoonallisuuksineen, eivät hyviä eivätkä pahoja. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoinen huomioonottaminen eivät toteudu Monnin käytöksessä; Monni valehtelee, pilkkaa ja kerskuu. Hän ei halua tarjota silakoita muille, vaikka hän on saanut perinnön: "Perinnön ja perinnön, tokaisi Monni. – Ei kai sillä ole tekemistä silakan kanssa. Sitä paitsi kestää puoli vuotta ennen kuin minä saan rahat." Sosiaalinen ja taloudellinen kestävyiden aspekti ovat kytköksissä toisiinsa. Se, että Monni on saanut perinnön, vain korostaa hänen sosiaalista epäoikeudenmukaisuuttaan.

Kirja on vahvasti asennekasvatuksellinen, lukijan halutaan oppivan sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta samastumisen kautta. Opetukset eivät ole välttämättä ole osoittelevia, suoraan ilmaistuja, vaan ne tulevat esiin tilanteiden kautta. Pekka Töpöhäntää kohtaan herätetään sääliä ja myötätuntoa. Raha ja rikastuminen ovat hallitsevia teemoja, mutta ne kietoutuvat yhteen sosiaalisten käytösten ja tasa-arvokysymysten kanssa. Hyvä käytös ja oikeudenmukainen rahan käyttö ja jakaminen ovat yhdistäviä tekijöitä sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden välillä.

Kuva 2. Pekka Töpöhännän kuvitus vahvistaa tekstin herättämää myötätuntoa hahmoja kohtaan. (Gösta Knutsson: Pekka Töpöhännän ystävä)

Gösta Knutsson: Pekka Töpöhännän ystävä

”Pekka Töpöhännän ystävä” -kirjassa Pekka saa uuden ystävän yksikorvaisesta koirasta. Ystävyys on erikoinen, koska kyseessä on kissan ja koiran välinen ystävyys. Kavereilla on kuitenkin paljon yhteistä: molemmilta puuttuu jotakin –

korva tai häntä – ja molempia kiusataan ja syrjitään. Kun Monni kuulee Pekan uudesta ystävästä, hän heti pilkkaa tätä. Monni yrittää antaa selkäsaunan yksikorvaiselle koiralle, mutta erehtyy koirasta. Vastassa onkin tappelupukariksi tunnettu koira, joka ajaa Monnin puuhun.

Tässäkin Pekka Töpöhäntä -kirjassa on ajatuksena sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Sitä ei tuoda esiin osoittelevasti, vaan tunteellisen kokemisen ja samastumisen avulla. Kirjan kuvat vahvistavat osaltaan eläytymistä kirjan hahmojen kokemuksiin ja herättävät myötätuntoa hahmoja kohtaan (Kuva 2).

Sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyy vahvasti ajatus tasa-arvoisuudesta ja erilaisuuden hyväksymisestä. Kirjassa Pekka ystäväystyy yksikorvaisen koiran kanssa uskaltamalla antaa mahdollisuuden erilaiselle tuttavuudelle. Tässä peräänkuulutetaan suvaitsevaisuutta ja avoimuutta uudelle. Pekka vakuuttaa myös Monnille sitä, kuinka mukava yksikorvainen koira on, mutta Monni ei kykene samanlaiseen suvaitsevaisuuteen, vaan pilkkaa koira. Hän yrittää käyttää tietoa koirasta hyväkseen hyökkäämällä tämän kimppuun. Monnin mielestä yksikorvaisuus on häpeä ja siis pilkattava asia.

Kuten ”Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni” -kirjassa, myös tässä kirjassa paha, eli Monni, saa ikävän lopun. Loppu on kuitenkin melko sattumanvarainen, siinä mielessä, että paha ei saa palkkaansa oman toiminnan huonoudesta johtuen, vaan ennemmin sattumasta johtuen: Monni valitsee vahingossa väärän koiran pilkankohdeksi. Lapsille lukijoina voi kuitenkin olla tärkeämpää, että Monni saa opetuksen, kuin se, millä tavalla hän saa opetuksen.

7.1.4 Muumi

Tittamari Marttinen: Hyvää yötä, Muumipeikko; tarina ”Iloiset uimarit”

Vilijonkka on opettamassa lapsiaan uimaan, kun Muumipeikko, Niiiskuneiti ja Myy liittyvät seuraan. He saavat innostettua myös Vilijonkan pelokkaat lapset uimaan. Uimassa he löytävät vedestä jännittäviä asioita – sinisen lasinpalan, helmen ja helmiketjun – ja tapaavat ihka oikean merihevososen. Lapset auttavat

merihevosta saamaan takaisin ohjansa ja suitsensa. Palkinnoksi kaikki pääsevät ratsastukselle merihevosella, kukin vuorollaan.

Vedessä polskuttelua, aarteiden etsimistä ja merihevosella ratsastusta kuvailaan seikkaperäisesti. Innostus tutkimusretkeilyyn ja yhdessä leikkimisen ilo ovat pääasiassa tässä Muumi-tarinassa. Seikkailun kokemus luonnossa on lasten ympäristöherkkyttä tukevaa ainesta. Muumien innostus uimiseen ja ympäristön tutkimiseen leikkimielisessä hengessä kannustaa lapsia tekemään omia huomioitaan ympäristöstä ja nauttimaan ympäristön virikkeistä. Henkilökohtaiset kokemukset luonnosta syventävät ympäristön tuntemusta ja kokemusta omasta kuulumisesta luontoon.

Muumit ovat huomioonottavia ja pyrkivät vastavuoroisuuteen: kaikki otetaan leikkimään mukaan, ja leikkiessä tulee vuorotella, että kaikki saavat yhtä lailla tehdä kivoja asioita. Tämä on perustavinta sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Muumipeikko, Niiskuneiti ja Myy onnistuvat myös opettamaan Vilijonkan lapsia uimaan esimerkillään. Tässä tulee esiin kulttuurinen näkökulma: innostaminen ja yhdessä tekeminen ovat vahvoja keinoja opettaa.

Tove Jansson: Vaarallinen matka

Kirjan päähenkilö on Sanna-tyttö, jota ei kiinnosta oikein mikään; hänestä kaikki on tylsää. Yllättäen hän joutuu vaaralliselle matkalle, jolla hän näkee erikoisia ja pelottavia asioita. Sanna törmää matkallaan joihinkin Muumilaakson asukkaisiin, ja yhdessä he matkaavat vaarojen halki Muumilaaksoon. Lopuksi Sanna pääsee palaamaan kotiin yhdessä kissansa kanssa.

Kirja on runomuotoinen mielikuvitusmatka, jolla tutut asiat muuttuvat oudoiksi: ”Hän metsään juoksi, vaan kaikki nyt oli siellä jotain muuta, ei sammalmättäitä näkynyt, ei yhtään kuusipuuta. Hän katsoi sinne ja katsoi tänne ja sinne tänne juoksi ja huomasi metsän muuttuneen veteläksi mangrovesuoksi.” Kirjassa on paljon muuttuneen ympäristön kuvailua: ”Väärinpäin, katsos mokomaa, lentävät linnut noin, hassusti peittyi koko maa keltaisin mustikoin.” Runomuoto jatkuu läpi kirjan, kieli on nokkelaa ja värikästä.

Kuvat ovat kirjassa pääosassa. Joka aukeamalla on koko aukeaman peittävä kuva, jota täydentää runomuodossa oleva tarina kirjan sivun alaosassa. Kirja on siten elämyksellinen: elävät kuvat ja rönsyilevä tapahtumien kuvailu ovat pääosassa tapahtumien realistisuuden sijaan. Osa kuvista on melko pelottavia, kirja ei välttämättä sovi kaikkein pienimmille (Kuva 3).

Kirjan kestävän kehityksen kannalta huomattavin anti on luonnon ja sen muutosten kuvauksessa. Todellisen maailman muuttuessa esimerkiksi ilmastonmuutoksen seurauksena lapselle voi antaa keinoja ymmärtää muutosta elämyksellisen kirjan kautta. Kirjan henkilöiden selviytyminen vaaroista voi antaa turvallisuuden tunnetta lapselle.

Kuva 3. Tove Janssonin "Vaarallisen matkan" kuvitus voi olla pienimmille pelottavaa.

7.1.5 Mimmi Lehmä

Jukka Wieslander ja Sven Nordqvist: Lehmä saa laastarin

Kirjassa ”Lehmä saa laastarin” Mimmi Lehmä yrittää karata uimarannalle, mutta loukkaa itsensä laidunta reunustavaan piikkilankaan. Isäntä puhdistaa haavan ja laittaa haavan päälle laastarin. Mutta päähän jää jäljelle kuhmu. Mimmi pyytää ystäväänsä Varista tuomaan jotakin kylmää pakastimesta kuhmun kipuun. Varis kuitenkin syö jäätelön joka hänen piti tuoda. Pinaatti ei Varikselle maistu, joten Mimmi Lehmä saa vähän nokitun pinaattipaketin kuhmunsa päälle. Mimmin kuhmu paranee, ja hän pääsee palaamaan laitumelle.

Kirjan päätarkoitus vaikuttaa olevan viihdyttää lukijaa eläinhahmoilla ja samastuttavilla tapahtumilla. Eläinten luonteet muistuttavat ihmisille tyypillisiä luonteita. Mimmi Lehmä käyttäytyy kuin pieni lapsi, joka haluaa karata uimarannalle muiden kanssa. Kun hän satuttaa itsensä, hän pyytää kaveriaan Varista apuun. Mutta Varis onkin itsekäs eikä jaksaisi auttaa Mimmiä. Mimmi joutuu suostuttelemaan, jotta Varis toisi pakastimesta hänelle jotakin kylmentävää kuhmua varten. Varis toimii itseään ajatellen ja syö Mimmin kuhmulle tarkoitetun jäätelön. Lopulta Mimmi saa pinaattipaketin kuhmulle, mutta sitäkin pakettia Varis on nokkinut.

Kirjan hahmot eivät ole ihannoitavia: Mimmi Lehmä ei toimi viisaasti yrittäessään paeta piikkilangan yli, eikä Varis edusta hyvää käytöstä. Mimmin ja Variksen ystävyysuhde on kuitenkin mielenkiintoinen, he ovat kovin erilaisia luonteiltaan. Tämä luonnekuvaus ja siihen liittyvä huumori onkin kirjan merkittävintä antia.

Jukka Wieslander ja Sven Nordqvist: Mimmi Lehmä kiipeää puuhun; tarina

”Mimmi Lehmä kiipeää puuhun”

Mimmi Lehmä päättää kiivetä puuhun. Mimmin ystävä Varis ei usko että Mimmi voisi tässä onnistua. ”Minä en halua olla täällä silloin! Varis viuhtoi siivillään. – Minä lähdän kotiin! Minun täytyy tehdä monta tärkeää asiaa”, Varis ilmoittaa.

Mimmi ei saa Variksen tukea yritykselleen. Mimmi kuitenkin onnistuu kapuaamaan puun latvaan ja myös pääsemään sieltä turvallisesti alas. Varis on Mimmin saavutuksista ihmeissään eikä ole uskoa tapahtunutta.

Tarinassa kuvaillaan kuinka Mimmi Lehmä onnistuu puuhunkiipeämysyrityksensä. Aihe on hellyttävä, tapahtuma kuvaillaan yksityiskohtaisesti selostaen. Lukija aavistaa että Mimmi Lehmä tavalla tai toisella onnistuu, mutta jännitys on siinä, miten se tapahtuu. Kovin paljon syvällistä sisältöä tämäkään Mimmi Lehmä -kirja ei tarjoa. Kestävän kehityksen aspekti ei ole ainakaan ilmeinen.

Mimmi Lehmä tekee lehmälle odottamattomia ja todellisuudessa lehmälle mahdollisia asioita. Mielikuvituksellisuus tuo särmikkyyttä ja elämyksellisyyttä tarinaan. Tarinan opetus voisi olla se, että itseensä uskominen auttaa menestykseen. Itsevarmuus ja päämäärätietoisuus vievät Mimmin huipulle Variksen epäilyksistä ja nuivasta suhtautumisesta huolimatta. Tätä silmälläpitäen kirjaa voi käyttää lasten itsetunnon kohottamiseen. Ympäristövastuullisuuden kehittyminen edellyttää muiden seikkojen ohella yksilön luottamusta omaan toimintaansa (Wahlström 1997, 2).

7.1.6 Viiru ja Pesonen

Sven Nordqvist: Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita

Ukko Pesonen ja Viiru-kissa valmistelevat joulua vähän viime tipassa. Kuusi pitäisi hakea ja jouluruokia ostaa, mutta Pesonen loukkaa jalkansa pahasti. Pesonen ja Viiru keksivät kasata kuusen kuusenhaoista ja koristeet kodista löytyvistä eri pikkuesineistä. Mutta ruokaa ei ole. Sitten naapurit saavat kuulla, että Pesosella on jalka paketissa. Naapurit tulevat auttamaan Pesosta ja Viirua koti töissä, tuovat heille ruokaa ja tulevat koko joukolla jouluvierailulle. Kaikilla on hauskaa. Naapureiden lähdettyä Pesonen ja Viiru viettävät kaksin rauhallisen jouluillan.

Kirjassa on panostettu tunnelmaan sekä kuvien ja tekstin väliseen tasaveroiseen vuoropuheluun. Kuvat ovat huoliteltuja ja yksityiskohtaisia, ne kestävät

useammankin katselukerran. Tapahtumien kuvaus kuvineen on värikästä ja elävää (Kuva 4). Tarina on lämminhenkinen ja korostaa naapureiden ja ystävien avunannon tärkeyttä. Viiru ja Pesonen osoittavat kiperässä tilanteessa myös neuvokkuutta ja kekseliäisyyttä, joka on inspiroivaa.

Kuva 4. Viiru ja Pesonen -kirjan kuvituksessa on lämminhenkinen tunnelma. (Sven Nordqvist: Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita)

7.1.7 Astrid Lindgren

Astrid Lindgren ja Ilon Wiklund: Melukylän lapset

Yhteisniteeseen ”Melukylän lapset” on koottu kolme Astrid Lindgrenin Melukylän lapsista kertovaa kirjaa. Tarinoissa seikkailee seitsemän Melukylässä asuvaa

lasta. Ensimmäisessä tarinassa lapset viettävät Lasten Päivää, toisessa kerrotaan Melukylän keväästä, ja kolmas kirja kertoo Melukylän joulusta.

Melukylässä touhutaan eläinten kanssa, leikitään ja kilpaillaan; kuvataan lasten erilaisia puuhia. Erilaista toimintaa on paljon. Eläin- ja luontokuvaus on runsasta. Luontokuvaus on sidoksissa toiminnallisuuteen, ja toiminnat luonnossa ovat elämyksellisiä, kuten kirsikoiden syönti suoraan kirsikkapuusta ja eläinten ruokkiminen ja niiden hoito. Lapset yrittävät myös vaarallisia asioita, kuten ratsastamista sonnilla ja navetan katolla kiipeilyä.

Kirjan luonnossa tekemisen ja elämysten kokemisen kuvaus on oletettavasti hyvin ympäristöherkistävää. Kuvat eläimistä ja vuodenaikojen mukaan muuttuvista maisemista tukevat kokemuksellisuutta ja siten ympäristöherkkyyden muodostumista. Voidaan kuitenkin kysyä, onko kirjan maailma ja kuvasto nykypäivän lapsille liian vierasta? Moni ei enää näe arkielämässään porsaita ja kanoja, harvan pihalla on navettaa, luonto ei ympäröi kotipihaa. Onko kirjan maailma samastuttava? Kirjan kuvat ovat melko vanhanaikaisia. Kirjan alkuteokset tosin ovat 1960-luvulta, joten vanhentuneisuus on vääjäämätöntä.

7.1.8 Mauri Kunnas

Mauri Kunnas: Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä

Herra Hakkarainen voittaa arpajaisissa matkan seitsemään maailman eri kohteeseen, joista hän saa itse valita yhden. Hän valitsee matkan Pääsiäissaarelle. Hän pääsee seikkailemaan Egyptin pyramideille, Taj Mahaliin Intiaan, Kiinan muurille, Venetsiaan Italiaan, Rio de Janeiroon Brasiliaan, Pääsiäissaarelle Chileen ja Niagarin putouksille Kanadaan. Sattuu hassuja tilanteita, joista moniin on syynä Herra Hakkaraisen tapa unissakävelyyn.

Kuvat ovat tärkeässä osassa juonenkuljetusta. Suuri osa tapahtumista välittyy kuvien kautta. Kuvat ovat hauskoja, eläviä ja värikkäitä, ja niissä on paljon yksityiskohtia ja ihmeteltävää. Kuvien koko vaihtelee pienistä kuvista kokoau-

keamakuviiin. Kuvia täydennetään humoristisella ja tietopitoisella sanallisella tapahtumien kuvauksella.

Kuvien hallitsevuus sopii hyvin tarinaan, jossa esitellään maailman tärkeitä kulttuuriperintöpaikkoja, kuten Egyptiä pyramideineen ja Pääsiäissaarta kuvapatsaineen, sekä kuuluisia matkakohteita, kuten Brasiliaa sambakarnevaaleineen. Kirja on opettavainen ja innostava: siinä annetaan paljon maantieteellistä ja kulttuuria koskevaa tietoa. Kartta kirjan alussa helpottaa osaltaan hahmottamista ja oppimista.

7.1.9 Nuorimmille luetut kirjat

Gunilla Wolde: Teemu kylpee ja Eric Hill: Puppe menee kouluun

Nämä pienimmille tarkoitetut teokset, Wolden ”Teemu kylpee” ja Hillin ”Puppe menee kouluun” perustuvat paljolti kuville ja yksinkertaisille ilmaisuille. Teemukirjassa teksti ja kuva ovat vastavuoroiset ja tasapainossa. Myös Puppe-kirjassa on joka aukeamalla sekä kuvia että tekstiä, mutta tarinan kuljetus tapahtuu pääosin kuvien avulla.

Ilman kuvia ”Puppe menee kouluun” -kirjan tarina ei olisi ymmärrettävissä, sillä auki kirjoitettuna on vain hahmojen puhe toisilleen. Pääosassa ovat kurkistuskuvat eli läppien peittämät kuvat, joita voi halutessaan katsella (Kuva 5). Kirja on siten tarkoitettu toiminnalliseksi. Myös kirjan sisällöt painottavat aktiivista tekemistä. Puhekuplien ilmaisut ovat pelkistettyjä ja koskevat toimintaa.

Molemmat tarinat ovat yksinkertaisia ja helposti ymmärrettäviä. Puppe-kirjassa juoni on pelkistetty äärimmilleen, tapahtumat ovat erilaisia hauskoja tilanteita, joita Puppe kohtaa päivän aikana. Puppe lähtee kouluun, ja kuvaillaan millainen on Pupen ensimmäinen koulupäivä. Koulussa Puppe tutustuu eri eläinkavereihin, leikkii, laulaa, oppii aakkosia, maalaa vesiväreillä. Pupen päivä on hauska. Tavoitteena kirjassa on ilmeisesti kannustaa lapsia oppimaan ja pitämään koulua hauskana sekä kannustaa toiminnallisuuteen.

Teemu-kirjassa Teemu leikkii vedellä ja hiekalla ja tulee kuraiseksi. Sitten on mentävä kylpyyn. Seuraavaksi Teemu vierailee isoäitinsä luona, jossa hän kylpee isoäidin pienessä kylpyammeessa. Isoäidin luona kylpeminen on erilaista kuin kotona, sillä kylpyvesi lämmitetään siellä hellalla. Vierailullaan isoäidillä Teemu käy myös uimassa järvessä, kastelee kukkia, pesee nallen ja itsensä liasta. Lopuksi Teemu menee nukkumaan.

Vesi ja siihen liittyvät toiminnot ovat ”Teemu kylpee” -kirjan selkeä teema, juonessa vesi toistuu elementtinä yhä uudelleen: kylpyvetenä, järvessä uimassa, hammaspesulla. Veteen liitetään erilaisia negatiivisia ja positiivisia mielikuvia: vettä voi roiskua ja siitä voi kastua tahtomattaan, sitä voi käyttää kasteluun ja peseytymiseen, vedessä voi uida ja vedellä voi leikkiä. Suurin osa kirjan sanoista on veteen tavalla tai toisella liittyviä.

Teemu-kirjassa luonto on keskeinen veden eri käyttömuotojen kautta. Ympäristökasvatukselliselta kannalta katsoen Teemu kylpee -kirja voisi olla erinomainen pienille lapsille mielenkiinnon herättäjänä ja tulevan tiedon pohjana. Puppe taas on herätteellinen ja aktivoiva ja toimii tässä tarkoituksessaan hyvin.

Kuva 5. Puppe-kirjassa on paljon toiminnallisuuteen kannustavia kurkistuskuvia. (Eric Hill: Puppe menee kouluun)

7.2 Vastaukset tutkimuskysymyksiin

Vastauksia saatiin päiväkodeilta ja perhepäivähoitajilta kirjallisuuskyselyyn yhteensä 15 kappaletta. Vastausten suuri määrä ei ollut opinnäytetyöntekijän tavoitteena, vaan esiselvityksen päämääränä oli helpottaa analysoitavien kirjojen valintaa. Vastauksissa nousi esiin päivähoidossa yleisesti luettuina kirjoina sekä perinteisiä klassikkokirjoja, kuten Pekka Töpöhäntä -kirjat ja Puppe-kirjat, että uudempaa ja keskenään erityyppistä lasten kirjallisuutta. Tässä työssä päätet-

tiin keskittyä luetuimpiin kirjoihin. Useista kirjasarjoista valittiin analyysiin kaksi eri kirjaa.

Pääosin analysoidut kirjat olivat kuvakirjoja. Jaottelu kuvakirjoihin ja kuvitettuihin satukirjoihin sekä kuvakertomuksiin tehtiin kuvien määrän ja kuvien ja tekstin suhteen perusteella. Kuvakirjoiksi luokiteltiin ne kirjat, joissa oli joka aukeamalla ainakin yksi kuva ja sen vastapainoksi tekstiä. Kuvakertomukseksi luokiteltiin ”Puppe menee kouluun” sen perusteella, että tarinan kuljetus painottuu kuville, tekstinä on ainoastaan puhekuplatekstiä. ”Peppi – Maailman vahvin” erottuu muista sarjakuvamuodolla. Vähiten kuvia oli kirjoissa ”Hyvää yötä, Muumi-peikko” ja ”Mimmi Lehmä kiipeää puuhun”. Nämä ovat luokiteltavissa kuvitetuiksi satukirjoiksi, sillä teksti on näissä selkeästi hallitseva suhteessa kuviin.

Kirjojen sisällön kuvauksen pohjalta vastataan varsinaisiin tutkimusongelman kysymyksiin. Seuraavaksi esitellään kirjallisuusanalyysin ja kirjojen sana-analyysin perusteella esiin nousseet tulokset. Tuloksia havainnollistamaan on laadittu taulukot.

7.2.1 Kirjojen tehtävät

Kirjoista selvitettiin niiden tieto- ja opetuspainotteisuutta sekä samastumis- ja tunnekokemuksellisuutta. Selvitys tehtiin selkeiden tutkimuskysymysten avulla, vastauksiksi kysymyksiin toimivat yksinkertaisesti ”kyllä” tai ”ei”. Kirjojen selvittäviä opetustehtäviä olivat:

- a. Löytyykö kirjasta moraalinen, opettava lause?
- b. Esitetäänkö luonnon peruslainalaisuuksia ja rakennetta koskevia faktoja?
- c. Onko kirjasta löydettävissä juonenkulku, jossa pahantekijälle käy huonosti eli ”paha saa palkkansa”?

Kirjojen opettava tehtävä jäi näiden kolmen osakysymyksen kannalta tarkasteltuna vähäiseksi (Taulukko 2). Vain harvassa kirjassa oli selkeäsanainen moraalinen opetus ilmaistuna. Joissakin kirjoissa opetus piiloutui juonenkaareen niin, että pahantekijä sai opetuksen lopussa eli opetus oli pääteltävissä tapahtumien

kulusta. Tällaisia kirjoja olivat molemmat tutkimuksen Pekka Töpöhäntä -kirjat. ”Peppi, maailman vahvin” ja ”Se Eemeli, se Eemeli” olivat vahvimmin opettavaan tehtävään painottuvat kirjat, sillä niissä kaikki osatehtävät toteutuivat.

Taulukko 2. Kirjojen opettavat osatehtävät.

Kirja	a. Opetusfraasi	b. Faktat luonnosta	c. Paha saa palkan
Peppi keksii Pönkin	Ei	Ei	Ei
Peppi, Maailman vahvin	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Se Eemeli, Se Eemeli	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni	Ei	Ei	Kyllä
Pekka Töpöhännän ystävä	(Kyllä)	Ei	Kyllä
Hyvää yötä, Muumipeikko	Ei	(Kyllä)	Ei
Vaarallinen matka (Muumi)	Ei	Ei	Ei
Lehmä saa laastarin	(Kyllä)	Kyllä	Ei
Mimmi Lehmä kiipeää puuhun	Ei	Kyllä	Ei
Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita	Ei	Ei	Ei
Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä	Ei	Ei	Ei
Melukylän lapset	Kyllä	(Kyllä)	Ei
Teemu kylpee	Ei	Kyllä	Ei
Puppe menee kouluun	Ei	Ei	Ei

”Peppi, maailman vahvin” sisältää monia moraalisia opetuksia. Peppi toteaa kirjassa esimerkiksi että ”eläimille täytyykin olla kiltti ja niitä täytyy kantaa, kun

ne ovat uupuneita” ja että ”ei tiikereitä saa pitää häkissä.” Opetuksissa painotuu oikeudenmukaisuus eläimiä kohtaan. Pahantekijät joutuvat kärsimään; Peppi esimerkiksi rankaisee hevosen räökkääjää panemalla hänet kantamaan itse hevosen kantaman kuorman kotiin.

Kirjan ”Se Eemeli, se Eemeli” lopussa on melko erikoinen opetus: ”hurjimmistakin lapsista tulee ajan oloon ihan kilttejä ja eikö se ole aika mukavaa.” Opetus ei ole perinteinen, vaan yllättävä, sillä siihen ei sisälly kehotusta kiltteyteen. Eemeli tekee lapsena paljon metkuja ja joutuukin kärsimään niistä. Rangaistuksena on joutua verstashuoneeseen miettimään tekosiaan. Tässä kirja ilmaisee selkeästi, että pahanteosta saa rangaistuksen.

Luonnosta sinänsä annetaan ”Peppi, maailman vahvin”- ja ”Se Eemeli, se Eemeli” -kirjoissa melko vähäisesti tietoa, mutta muutama luonnontieteellinen opetus löydettävissä. Esimerkiksi Eemeli-kirjassa varoitetaan, että luonnon antimista voi saada humalan eikä lapsen pidä niitä nauttia: ”Näes kun kirsikat saavat käydä, ne tulevat täyteen sitä, mistä ihminen saa päänsä täyteen, ja sellaiset kirsikat täytyy haudata syväälle.” Maistettuaan kerran käyneitä kirsikoita ja tultuaan niistä pieneen humalaan Eemeli ei sen koommin enää ikinä halua olla humalassa.

Pekka Töpöhäntä -kirjoissa opetukset on upotettu osaksi tapahtumia ja juonta. Monni härnää Pekkaa ja toimii itsekkäästi ja ilkeästi, mutta lopussa hänelle käy aina huonosti. ”Pekka Töpöhäntä ja Monni” -kirjassa Monni saa kuulla jäävänsä ilman odotettua perintöä. ”Pekka Töpöhännän ystävä” -kirjan tarinaa pohjustetaan kertomalla, että häijyä Monnia odottavat usein huonot seuraukset:

Kaikkein häijyyn kissoista oli Monni. Hän yritti koko ajan petkuttaa Pekkaa ja keksiä Pekalle kaikenlaisia harmejä. Pekka on kiltti kissa, mutta ei hän mikään tassukka ole. Ja usein käy sitten niin että Monni saakin pitkän nenän.

Mimmi Lehmä -kirjoissa opetukset ovat pääosin arkielämää koskevia: ”Lehmä saa laastarin” -kirjassa kerrotaan, että ”kylmä laskee kuhmua” ja ”Mimmi lehmä kiipeää puuhun” -kirjassa, että ”lehmät eivät osaa kiivetä puuhun”. Tässä nimellisessä kirjassa tosin lehmä onnistuu kiipeämään puuhun. ”Lehmä saa

laastarin” -kirjan lopussa on vähän kyseenalainen sanoma: "Joskus onkin parasta ettei heti kerro totuutta vaan antaa ajan kulua." Tämä on ehkä tarkoitettu ennemmin leikinlaskuksi kuin opetuksesi.

"Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä" sisältää paljon maantieteellistä ja kulttuurista tietoa: kerrotaan, että "Intiassa lehmät saavat kulkea vapaina, sillä niitä pidetään pyhinä eläiminä" ja että "muinaisessa Egyptissä vainajat palsamoitiin ja käärittiin liinoihin". Kirja on hauska ja sivistävä. Luontoon liittyviä lainalaisuuksia tai tietoa luonnon perusrakenteesta ei kuitenkaan ole.

"Melukylän lapset" -yhteisniteen kirjat keskittyvät toimintoihin luonnossa ja lasten leikkeihin. Viimeisessä kirjassa kerrotaan Melukylän lasten joulunvietosta. Siinä erään lapsen äiti lausuu vaatimuksen: "Laiskuri-Ollia ei suvaita kesken joulutouhujen. Jokaisen on autettava." Muuten kirjoissa ei ole suorasanaisia opetuksia. Vaikka luonnosta kerrotaan paljon, kovin selkeää tietoa siitä ei esitetä.

Kirjoista selvitettiin ensimmäisen tutkimusongelman osana myös samastumisen ja tunnekokemuksen syntymistä. Samastumiskokemuksen syntymistä kirjoista selvitettiin tutkimalla, onko kirjoissa lapsilukijoille samastuttavia hahmoja tai tilanteita. Tunnekokemuksen tunnuspiirteeksi valittiin myötätunnon syntyminen kirjan henkilöä kohtaan. Kirjojen selvittävät samastumisen tehtävät olivat:

- d. Onko kirjassa samastuttavia hahmoja, joko lapsi- tai eläinhahmoja?
- e. Ovatko kirjassa kuvatut tilanteet lapselle arjessa mahdollisia?
- f. Kuvataanko myötätuntoa herättäviä koettelemuksia, esimerkiksi ristiriita-tilanteita vahvempien ja heikompien hahmojen välillä tai henkilökohtaisia koettelemuksia?

Jokaisessa kirjassa päähenkilöinä oli joko lapsia tai eläimiä. Nämä ovat lapsille sopivia, samastuttavia hahmoja. Kaikissa kirjoissa oli pyrkimys hahmoihin samastamiseen. Sen sijaan kaikki kirjat eivät käsitelleet pelkästään lapsille tuttuja arkielämän tilanteita, vaan osa sisälsi fantasian aineksia osana tarinaa. Arjen tilanteiden kuvaus on lapsille samastuttavaa, varsinkin jos lapsilla on kirjan tapahtumista omia kokemuksia.

Taulukko 3. Kirjojen samastumisen osatehtävät.

Kirja	d. Samastuttavat hahmot	e. Arkitajuisuus	f. Hahmoja koetellaan
Peppi keksii Pönkin	Kyllä	Kyllä	Ei
Peppi, Maailman vahvin	Kyllä	(Kyllä)	Ei
Se Eemeli, Se Eemeli	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Pekka Töpöhännän ystävä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Hyvää yötä, Muumipeikko	Kyllä	(Kyllä)	Ei
Vaarallinen matka (Muumi)	Kyllä	Ei	Kyllä
Lehmä saa laastarin	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Mimmi Lehmä kiipeää puuhun	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita	Kyllä	Kyllä	Kyllä
Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä	Kyllä	Ei	Ei
Melukylän lapset	Kyllä	Kyllä	Ei
Teemu kylpee	Kyllä	Kyllä	Ei
Puppe menee kouluun	Kyllä	Kyllä	Ei

Tutkittavat lastenkirjat sisälsivät paljon lapsille samastuttavia tilanteita: Esimerkiksi Eemeli-kirjassa Eemeli tekee muiden lasten tavoin virheitä ja saa niistä rangaistuksia. Välillä hän erehtyy huolimattomuuttaan, välillä tekee pahaa tahallaan; tämäkin on tavallista lapsille. Molemmissa Pekka Töpöhäntä -kirjoissa kärsitään kiusaamisesta. Kiusaaminen aiheena koskettanee useimpia. Mimmi-

Lehmä -kirjojen tapahtumat ovat hyvin käytännönläheisiä: ”Lehmä saa laastarin” -kirjassa loukkaannutaan piikkilankaa ylitettäessä ja ”Mimmi Lehmä kiipeää puuhun” -kirjassa kiivetään puuhun.

Viiru ja Pesonen -kirjassa samastuminen tarinaan ja henkilöihin käy helposti, siitäkin huolimatta, että Pesonen ei ole ensi näkemältä samastuttava hahmo. Samastuminen perustuu tässä kirjassa ennen kaikkea lasten elämän tärkeille perinnekokemuksille ja joulun merkitykselle juhlanan. Myös Melukylässä koetaan eri vuodenaikoihin liittyviä juhlaperinteitä, kuten joulua.

”Teemu kylpee” ja ”Puppe menee kouluun” ovat kirjoista kaikkein käytännönläheisimmät sisällöltään, ja ne on tarkoitettu erityisesti pienille lapsille. Molemmissa tarina koostuu yksinkertaisista arjen tilanteista, joita ovat esimerkiksi järvesä uiminen ja vesiväreillä piirtäminen.

Muumi-kirjat ja ”Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä” sisältävät joko fantasian aineksia tai uskomattomia tilanteita: Muumit tapaavat vedessä sukeltaessaan merihevoson, joka on kadottanut ohjansa ja suitsensa. Autettuaan merihevosta saamaan takaisin ohjansa he pääsevät ratsastamaan merihevosella. Tarinassa mainitaan myös merenneito. Herra Hakkarainen -kirjassa Hakkarainen voittaa matkan seitsemään maailman ihmeelliseen kohteeseen ja pääsee käymään muun muassa Pääsiäissaarella ja Niagarán putouksilla. Hakkaraisen kokemukset ovat lapsille arkimaailmaan nähden uskomattomia ja jännittäviä.

7.2.2 Kirjojen arvot ja asenteet

Sanapöimintojen avulla tutkittiin kirjojen sisällön jakaantumista teemaluokkiin, jotka edustivat kestäväen kehityksen eri ulottuvuuksia. Kirjoissa oli teemojen hallitsevuuden välillä suuria eroja. Monissa kirjoissa oli yksi tai kaksi hallitsevaa teemaa, jolloin muut teemat eivät saaneet kovin paljon huomiota. Kirjojen sisäinen teemojen välinen vertailu ja tulkinta on siten melko helppoa. Kirjojen välinen vertailu keskenään sen sijaan ei ole suoraan mahdollinen pelkkiä sanalukumääriä katsoen, koska luonnollisesti kirjat ovat sisällöltään erimittaisia.

Taulukko 4. Sanapöimintojen lukumäärät eri teemaluokissa.

Kirja	Sosiaalinen	Ekologinen	Taloudellinen	Kulttuurinen
Peppi keksii Pönkin	5	20	3	4
Peppi, Maailman vahvin	27	48	4	9
Se Eemeli, Se Eemeli	70	74	6	40
Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni	33	0	39	14
Pekka Töpöhännän ystävä	34	3	0	5
Hyvää yötä, Muumipeikko	5	63	1	8
Vaarallinen matka (Muumi)	13	72	1	6
Lehmä saa laastarin	3	20	1	0
Mimmi Lehmä kiipeää puuhun	0	87	0	0
Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita	9	49	5	30
Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä	12	26	1	58
Melukylän lapset	15	137	4	66
Teemu kylpee	0	20	0	1
Puppe menee kouluun	0	0	0	0

Tutkimuksessa analysoidut Peppi-kirjat olivat varsin eriäviä teemoiltaan. ”Peppi keksii Pönkin” on teemasanoihin jakautumisen suhteen melko monipuolinen sisällöltään, mutta eri teemat tuodaan esiin varsin pinnallisesti. Eniten teemasanoja on eläin- ja luonnonharrastesanaluokassa (20). Sosiaalisen (5) ja kulttuurisen kestävyuden (4) teemat näkyvät kirjassa niin, että Peppi toimii kohteliaasti

muita kohtaan ja noudattaa hyviä tapoja. Myös taloudellinen näkökulma on edustettuna.

”Peppi, maailman vahvin” -kirjassa kolmesta teemaluokasta eniten on eläin- ja luontosanoja (48), mutta hyvin paljon myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon teemoihin liittyviä sanoja (27). Oikeudenmukaisuus ja kohteliaisuus ovat kirjan tärkeitä arvoja. Sisällössä eläimet ja oikeudenmukaisuus linkittyvät paljolti yhteen. Kirjassa on paljon huumoria, Peppi lausuu kirjassa muun muassa tämän opetuksen: ”Eläimille täytyykin olla kiltti ja niitä täytyy kantaa, kun ne ovat uupuneita.”

”Se Eemeli, se Eemeli” -kirjassa on runsaasti eläinsanastoa. Tämä johtuu etupäässä siitä, että Kissankulman talossa asuvalla Eemelin perheellä on paljon kotieläimiä, kuten hevosia, lehmiä ja kanoja. Muuten kirjassa ei juuri ole luontokuvausta. Ekologisen luokan sanoja on kuitenkin eniten, yhteensä 74. Eläinsanojen lisäksi painotus on hyvää ja huonoa käyttäytymistä ja sosiaalisia luokkeroja kuvaavissa sanoissa (70). Paljon löytyy myös vanhaa perinnesanastoa (40), kuten ”palttu”, ”raittiustalo” ja ”huusi”.

Kirjassa ”Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni” sosiaalisen ja taloudellisen teeman sanat ovat lähes yhtä vahvat. Taloudellisen teeman sanoja on kirjassa eniten (39), sillä kirja keskittyy aiheeltaan Monnin saamaan perintöön ja rahan elämässä tuomiin etuuksiin. Monnin silmin rikkaus tarkoittaa helppoa elämää ja arvostusta sosiaalisissa piireissä: ”Minua ilahduttaa kovasti, että olen näin rikas ja voin pitää tällaisia juhlia ---”, Monni kerskuen toteaa.

”Pekka Töpöhännän ystävä” kertoo sosiaalisesta ulkopuolisuudesta ja kiusamisesta sekä erityisestä ystävydestä töpöhäntäisen kissan ja yksikorvaisen koiran välillä. Sosiaaliseen teemaluokkaan kuuluvat sanat (34) ovat selvästi teemasanoista hallitsevia. Kirjassa kuvaillaan Pekan ja yksikorvaisen koiran hyvää ja myötätuntoista käytöstä muita kohtaan ja toisaalta kiusaajien, kuten Monnin, epäoikeudenmukaista toimintaa.

Muumien hyvätapaisuudesta ja ystävällisyydestä huolimatta ”Hyvää yötä, Muumipeikko” -kirjan ”Iloiset uimarit” -tarinassa sosiaalinen oikeudenmukaisuuden

teema ei näy sanaluokittelussa juuri lainkaan. Sen sijaan kirjassa ovat vahvasti esillä luontoa ja luonnossa harrastamista kuvaavat sanat (63). Tämä seikka johdunee suurimmaksi osaksi aiheenvalinnasta, seikkailu- ja uintiretkellä tulee luonnollisesti vastaan luontoon ja ympäristöön liittyviä asioita. Lisäksi on huomattava, että muumit toimivat tasa-arvoisesti ja käyttäytyvät hyvin ilman että sitä tuodaan selkeän osoittelevasti sanoin esille. Tapahtumien kuvaus, ”rivien välit”, kertoo Muumien arvomaailman paremmin kuin yksittäiset ilmaisut.

”Vaarallisen matkan” sisältö painottuu selvästi luonto- ja eläinsanoihin (72); tämä selittyy pitkälti sillä, että kirja käsittelee seikkailuretkettä luonnon halki. Luonnon kuvaus on ympäristöherkistävää: maisemia ja luonnonilmiöitä kuvaillaan laajasti ja värikkäästi. Muutama hyvään käytökseen ja toisten huomioonottamiseen viittaava sana (13) ja kulttuuria koskeva sana (6) löytyy myös.

”Lehmä saa laastarin” -kirja on teemoiltaan painottunut selvästi ekologiseen luokkaan. Kirjassa kuvaillaan Mimmin eloa laitumella ja navetassa. Erityisen merkityksellistä kirjassa on se, että siinä kuvaillaan myös, miltä ympäristö Mimmi Lehmästä tuntuu. Laitumella oloa kuvaillaan sanoin ”lämmintä” ja ”hiljaista”, ja navetassa kerrotaan olevan ”kuumaa” ja ”pölyistä”.

”Mimmi Lehmä kiipeää puuhun” -kirjan samannimisessä tarinassa on teemoitain tarkasteltuna ainoastaan luontosanoja (87), ja niitä on runsaasti. Luonnon kuvaus rajoittuu kuitenkin enimmäkseen tiettyihin tarinan kannalta keskeisiin perussanoihin, kuten ”puu” ja ”oksa”, jotka toistuvat yhä uudelleen. Keskeistä on kiipeilytapahtuman kuvaus.

”Viiru ja Pesonen” -kirja on selkeästi ekologiseen ulottuvuuteen painottuva. Luontoon viittaavia sanoja on yhteensä 49, pois lukien päähenkilö Viiruun viittaavat kissa-sanat. Luontosanoissa on paljon toistoa, erityisen usein tekstissä toistuu sana ”kuusi”. Kirjan kulttuurinen anti on merkittävä. Perinteiden viettoa, perinne- ja kulttuurisia sanoja (40) on paljon. Suurin osa kulttuurisanoista viittaa jouluun, lahjoihin, kuuseen ja jouluruokiin.

”Melukylän lapset” sisältää runsaasti eläin- ja luontokuvausta (137 sanaa). Vain vähän on suoranaista sosiaalista aspektia käsittelevää sana-ainesta (15 sanaa),

vaikka kirjassa on paljon sosiaalista sisältöä. Sosiaalinen kestävyys on enemminkin lasten yhteistoimintaa ja kaikkien huomioimista osana ryhmää kuin selkeää käytöstä ja tasa-arvoa kuvaavan sanaston käyttöä. Taloudellinen näkökulma tulee esiin vain muutamassa omistusilmaisussa (4). Kulttuurinen näkökulma muodostuu tärkeäksi erityisesti viimeisessä yhteisniteen kirjassa, jossa Melukylässä vietetään perinteistä joulua. Suurin osa kirjan kulttuurisanoista (66) keskittyykin jouluperinteisiin.

Kirjassa ”Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä” kestävä kehityksen teemanäkökulma painottuu kulttuuriseen ulottuvuuteen (58). Viittauksia historiaan ja tunnettuihin maailman kohteisiin on runsaasti. Seuraavaksi eniten on ekologisen luokan sanoja (26). Sosiaalisen luokan sanoja on myös melko paljon (12) tekstin määrään nähden. Suurin osa sosiaalisen teemaluokan sanoista on sosiaalisia leimaamis- tai luokitteluilmaisuja, jotka sisältävät humoristisia merkityksiä. Esimerkkeinä luokitteluista voidaan mainita ”tunnettu tv-kokki” ja ”Venetsian ravintoloiden kauhu”.

”Puppe menee kouluun” -kirjasta ei löytynyt teemaluokkien määritelmien mukaisia sanoja. Puppe-kirjassa ovat keskeisiä opetukseen ja luovuuteen liittyvät toiminnot, kuten taide ja leikki sekä koulun rutiineihin tutustuminen. Teemu-kirja suuntautuu selkeästi ekologiseen ulottuvuuteen. Siinä sisällöt painottuvat veteen ja veden eri käyttötappoihin. Vedestä ja veden käytöstä saadaan tietoa ja veteen liittyen koetaan erilaisia elämyksiä.

7.2.3 Kirjojen vertailua

Tutkimuksessa selvisi, että kirjat olivat kaikkiaan enemmän samastumistehtävään kuin opettavaan tehtävään painottuvia. Kaikissa kirjoissa oli samastuttavia hahmoja ja useimmissa kirjoissa samastuttavia arjen tilanteita ja myötätuntoa herättäviä koettelemuksia, kuten kiusaamista, vaarojen uhkaa tai onnettomuuksia. Vain harvassa kirjassa sen sijaan esitettiin suorasanaista opetuksia tai tietoa luonnon perusrakenteista. Juonessa ei useinkaan ollut selkeää pahaa hahmoa, jolle olisi annettu rangaistus lopussa. Näkyvimmin pahantekijät saivat ope-

tuksen ”Peppi, maailman vahvin”-, ”Se Eemeli, se Eemeli”- ja molemmissa Pekka Töpöhäntä -kirjoissa.

Peppi-kirjat olivat keskenään yllättävän erilaiset opettavuuden kannalta: ”Peppi, maailman vahvin” sisälsi opetuksia, puhetta ja toimintaa oikeudenmukaisuuden puolesta, kun taas ”Peppi keksii Pönkin” -kirjassa tällaista sisältöä ei lainkaan ollut. Kirjojen formaattien erot – toinen on kuvakirja ja toinen sarjakuvakirja – vaikuttanevat osaltaan sisältöeroihin, mutta tämä seikka ei vielä selitä, miksi sarjakuvakirjassa on enemmän puhuttelevuutta kuin perinteisessä kuvakirjassa. Muiden kirjasarjojen kohdalla samankaltaista suurta eroa ei yksittäisten kirjojen välillä ollut.

Sanaluokittelun perusteella sisällön vallitsevana teemana ekologinen teema oli selvästi yleisin. Kaikkiaan yhdessätoista kirjassa tämä teema oli eniten esillä. Poikkeuksena ovat Pekka Töpöhäntä -kirjat, joissa sosiaalisen ulottuvuuden teema oli ekologista ulottuvuutta hallitsevampi ekologisten teemasanojen puuttuessa lähes kokonaan, ja Eemeli-kirja, jossa sosiaalinen ulottuvuus oli lähes tasavahvasti esillä ekologisen ulottuvuuden kanssa.

Hallitsevina teemapareina yhdessä esiintyivät useimmiten sosiaalinen ja ekologinen – muun muassa Eemeli- ja Peppi-kirjoissa – tai ekologinen ja kulttuurinen teema. Ekologinen ja kulttuurinen toimivat teemaparina kirjoissa ”Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita”, ”Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä” ja ”Melukylän lapset”. ”Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni” -kirjassa oli poikkeuksellisesti vahva taloudellinen teema, joka kietoutui yhteen sosiaalisen teeman kanssa.

Varsinaista puhtaasti luonto-opetusta tarjoavaa kirjaa ei tutkimuksen kirjojen joukossa ollut. Tosin Astrid Lindgrenin kirjoissa ”Peppi, maailman vahvin”, ”Se Eemeli, se Eemeli” ja ”Melukylän lapset” sekä Mimmi Lehmä -kirjoissa ja ”Tee mu kylpee” -kirjassa oli opettavia aineksia yhdistettynä ekologisen teeman sanaston runsaaseen määrään. Vahvimmin opettavuus ja luontonäkökulma yhdistyivät ”Peppi, maailman vahvin” -kirjassa, jossa puolustettiin eläinten oikeuksia. Pekka Töpöhäntä -kirjoissa opettavuus yhdistyi sosiaaliseen ulottuvuuteen; nämä kirjat olivat eniten käytöskasvatuksellisia.

Ympäristöherkkyyden luomisen kannalta vähäinen tietopainotteisuus tutkituissa kirjoissa edellyttäisi suurempaa painotteisuutta tunne- ja samastumisvaikutuksen puolella. Samastuminen oli tutkimustulosten perusteella kaikissa kirjoissa vahvaa tutkittujen kriteerien perusteella. Samastuminen henkilöihin, jotka toimivat luonnossa, kokevat siellä merkitseviä kokemuksia ja saavat luonnossa elämyksiä, voikin olla vahva ympäristöherkkyyden herättäjä. Samastumistehtävää ja runsasta luontosanastoa yhdistivät kirjat

- Hyvää yötä, Muumipeikko
- Vaarallinen matka
- Lehmä saa laastarin
- Mimmi Lehmä kiipeää puuhun
- Melukylän lapset
- Teemu kylpee.

Kaiken kaikkiaan tutkitut kirjat olivat erilaisia, eikä ehkä voida sanoa, että toinen on toista merkitsevästi parempi. Tulokset antavat perusteita valita kirjojen väliltä, kun kirjalta edellytetään tietynlaista ympäristökasvatuksen tai kestävän kehityksen kasvatuksen sisältöä.

8 POHDINTA

Tutkimuksen taustana toimi tarve selvittää, minkälaista kirjallisuutta Turun päivähoitoyksiköissä luetaan ja tukeeko tämä kirjallisuus ympäristö- ja kestävän kehityksen kasvatusta. Tavoitteena oli saada selville, onko Turun päiväkodeissa luetussa kirjallisuudessa ympäristökasvatusaineksia. Tulokseksi tutkimuksessa saatiin, että ympäristökasvatusaineksia ja erityisesti ympäristöherkkyyttä herättävää sisältöä löytyy Turun varhaiskasvatuksessa käytetyistä lastenkirjoista. Useimmat tutkimuksessa tarkastellut kirjat olivat opettavuustehtävältään vähäiset, mutta samastumis- ja eläytymiskäyttöön sopivia. Eläytyminen ympäristösisältöiseen kirjaan voi olla vahva ympäristöherkkyyden kasvattaja.

On todettava, että ei välttämättä ole mahdollista, tuskin edes mielekästä, valita parhaiten ympäristökasvatusta tai kestävän kehityksen kasvatusta tukevaa kirjaa. Suurimmassa osassa kirjoja oli jotakin kestävän kehityksen kannalta merkitsevää sisältöä. Harvassa olivat sellaiset kirjat tässä tutkimuksessa, jotka eivät tukisi kestävää kehitystä tai joiden käytöstä olisi haittaa kestävän kehityksen opetukselle. Kirjojen valinnassa päiväkotikäyttöön onkin enemmän kyse lasten ja aikuisten halusta ja tarpeesta tutustua kestävän kehityksen sisältöihin ja kirjojen yleisestä kiinnostavuudesta. Jos kirja nimittäin ei innosta lasta tai hän ei koe sitä omakseen, hän ei tule omaksumaan kirjan arvoja.

Tutkimuksen tulokset auttavat ymmärtämään kirjojen vaikuttamistehtäviä ja arvo- ja asennemaailmaa. Tulokset auttavat myös käytännössä kirjojen valinnassa erityisesti silloin, kun päivähoitoyksikössä tiedetään minkälaista arvomaailmaa lapsille halutaan opettaa ja minkälaista kirjallisuutta lapset haluavat. Joillekin opettava kirjallisuus voi olla erityisen mielenkiintoista, toiset haluavat kokea eläytymistä ja samastumista uusiin maailmoihin tai saada vertaiskokemuksia kirjoista omaan elämään liittyviin hankaliin tilanteisiin.

Tärkeä lastenkirjojen tehtävä on tietenkin viihdyttää, ja oletuksena onkin, että lastenkirjat onnistuvat lähtökohtaisesti tässä tarkoituksessaan. Tätä seikkaa opinnäytetyöntekijä piti niin itsestään selvänä, että kirjojen viihdearvoa ei erik-

seen tutkittu. Viihde on sitä paitsi kovin henkilökohtainen kokemus; yksi haluaa viihteeseen jännitystä, toinen taas huumoria, kolmas romantiikkaa.

Tärkeimpiä seikkoja tutkimuksessa on varmistaa tutkimuksen ja tulosten luotettavuus. Tulosten luotettavuus tässä tutkimuksessa on sidoksissa siihen, toteutuvatko prosessissa laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerit: uskottavuus, vahvistettavuus, reflektiivisyys, siirrettävyys ja hyödynnettävyys (Kylmä & Juvakka 2007).

Tutkimuksessa on pyritty vahvistettavuuteen ja reflektiivisyyteen: prosessin kuullaessa on arvioitu tutkimusprosessin etenemistä, pohdittu eri menetelmävaihtoehtoja ja kirjattu ylös välituloksia ja -vaiheita läpinäkyvyyden säilyttämiseksi. Esimerkiksi sana-analyysin teemoitteluratkaisut ovat erillisessä taulukossa auki kirjattuna, ja tähän taulukkoon voidaan jälkeempään palata luokitteluperusteiden ja tulosten todentamiseksi ja tarkistamiseksi. Tutkimuskysymykset ja menetelmät on pyritty ilmaisemaan mahdollisimman selkeästi ja pyritty etsimään vastaukset täsmällisiin ongelmiin.

Tuloksissa toteutuu jossain määrin siirrettävyys ja hyödynnettävyys. Tulokset koskevat rajattua joukkoa kirjoja; silti kirjoihin kohdistetut tutkimusnäkökulmat auttavat ymmärtämään, mitä ympäristökasvatus lastenkirjoissa voi olla. Tutkimus antaa ehdotuksia siitä, miten lastenkirjojen ympäristökasvatukseen soveltuvuutta voisi ylipäätään arvioida. Tässä tutkimuksessa esitettyjä tutkimuskysymyksiä ja menetelmiä voi soveltaa tutkimuksen ulkopuolisiin lastenkirjoihin ja saada jossain määrin vertailukelpoisia tuloksia.

Tutkimuksen vahvistettavuus on siinä mielessä kyseenalainen, että useita erilaisia aineistoja ja menetelmiä ei ole käytetty. Tutkimuksen menetelmistä on kyllä keskusteltu ja neuvoteltu opinnäytetyön ohjaajien ja erityisesti tutkimuksen opponentin Nina Saatsin kanssa, ja heiltä on saatu tutkimuksen toteutukseen ideoita ja näkökulmia, joita on myös toteutuksessa hyödynnetty.

Tutkimukseen liittyy virhe- ja epäluotettavuuslähteitä. Esimerkiksi sana-analyysi tehtiin käsin, ilman luokittelussa avustavaa tietokoneohjelmaa. Jos tutkimus tulisi toistaa, olisi selvitettävä tehokkaampi tapa suorittaa sanaluokitteluosuus. Vai-

he vei paljon aikaa, ja käytännön työn suuri määrä saattoi vähentää työn tarkkuutta. Teemaluokkiin jako oli myös tulkinnallisesti ongelmallista. Sana-analyysin tuloksissa painottuvat vääjäämättä opinnäytetyöntekijän omat henkilökohtaiset arvot ja tulkinnat. Siten jos tutkimuksen suorittaisi toinen henkilö, teemaluokkien sisältö voisi olla erilainen, vaikka perusteet luokittelulle olisivat samat.

Jatkotutkimuksen tarve nousee tutkimuksen rajallisuudesta: nyt huomioitiin pelkästään muutama opettavaksi ja samastavaksi tulkittu kirjallisuuden piirre tutkittaessa lastenkirjojen tehtäviä. Myös teemaluokittelu jätti tarkentamisen varaa. Luontoa kuvailevia sanoja olisi voitu ympäristöherkkyyden tutkimisessa painottaa, sillä ympäristöherkkyydessä on kyse ennen kaikkea ympäristöön luodusta tunnesuhteesta ja ympäristön kokemisesta henkilökohtaisesti. Luonnollisesti käytetty lastenkirja-aineisto oli myös rajallinen, jolloin yleisiä johtopäätöksiä lastenkirjoista ei voida vetää.

Tutkimuksessa keskityttiin luetuimpiin kirjoihin, jolloin marginaaliset, erityispiirteisemmät lastenkirjat jäivät huomiotta. Mielenkiintoista olisikin jatkotutkimuksessa vertailla keskenään suosituimpia ja erityislaatuisen näkökulman sisältäviä kirjoja. Tämä oli ajatuksena jo tässä tutkimuksessa, mutta työn laajuuden hallitsemiseksi päätettiin pitäytyä luetuimmissa kirjoissa.

Tutkimuksella on käyttöarvoa. Tutkimus antaa suuntaa siitä, mitkä lastenkirjat ovat opettavaan tarkoitukseen sopivia ja mitkä eläytymis- ja samastumistarkoitukseen sopivia ja mistä kirjoista on löydettävissä tietyn teeman mukaista sisältöä. Tämä pohjustaa päiväkotien ja perhepäivähoidon lasten omiin kiinnostuksiin ja aikuisten kasvatustavoitteisiin sopivan kirjallisuuden valintaa antamalla spontaanin valinnan rinnalle järkiperusteita.

LÄHTEET

- Aarnio-Linnanvuori E. 2013. Olipa kerran ympäristöongelma. Ympäristöasiantuntija 3/2013, 10–11. Saatavissa myös <http://www.ykl.fi/lehti/YA2013lokakuu/loka2013/desktop/index.html?article=8&page=1>.
- Cantell, H. (toim.) 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heinimaa, E. 2001. Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa Suojala, M. ja Karjalainen, M. (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten keskus, 142–163.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E. & Turja, L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Korhonen, R.; Rönkkö, M-L. & Aerila, J. 2010. Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Rauma: Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö.
- Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.
- Laine, T. 1997. Kerronta ympäristökasvatuksen menetelmänä. Teoksessa Käpylä, M. ja Wahlström, R. (toim.) Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 51–54.
- Luoto, T. & Luoto, S. 2001. Satu ja tarina elää päiväkodissa. Teoksessa Suojala, M. ja Karjalainen, M. (toim.) Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Helsinki: Lasten keskus, 184–200.
- Ojala, M. (toim.) 1993. Suomalaista varhaiskasvatustutkimusta. Tutkittua ja tärkeäksi havaittua varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Opetushallitus 2006. Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006-2014. Saatavissa myös http://www.oph.fi/download/110201_kekestrategia.pdf.
- Opetushallitus 2004. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 2004. Saatavissa myös http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Nuorisolaki 27.1.2006/72.
- STAKES 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Stakes.
- Suomen Unesco-toimikunta 1992. Kansallinen ympäristökasvatusstrategia. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta.
- Sykse 2012a. Suomen Ympäristökasvatuksen seura 2012. Mitä ympäristökasvatus on?. Viitattu 17.12.2012 <http://www.ymparistokasvatus.fi/mita-ymparistokasvatus-on>.
- Sykse 2012b. Suomen Ympäristökasvatuksen seura 2012. Tärkeimmät strategiat ja lait. Viitattu 17.12.2012 <http://www.ymparistokasvatus.fi/pages/225.php>.

Sykse 2012c. Suomen Ympäristökasvatuksen seura 2012. Lista strategioista ja laeista. Viitattu 4.11.2013 <http://www.ymparistokasvatus.fi/pages/274.php>.

Turun kaupunki 2013. Turun varhaiskasvatussuunnitelma. Saatavissa myös www.turku.fi > Kasvatus ja Opetus > Lasten päivähoido, esiopetus ja leikkitoiminta > Lasten päivähoido > Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma.

Valtioneuvoston kanslia 5/2006. Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävä kehityksen strategia. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja. Saatavissa myös <http://vnk.fi/julkaisukansio/2006/j05-kohti-kestavia-valintoja/pdf/fi.pdf>.

Valtioneuvosto. Hallitusohjelma. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Viitattu 12.1.2013 <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>.

Wahlström, R. 1997. Ympäristöherkkyys ympäristökasvatuksen näkökulmasta. Teoksessa Käpylä, M. ja Wahlström, R. (toim.) Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 1-8.

Kirjallisuuskysely Turun alueen päiväkodeille

Tämä kysely on osa Hannele Heinosen opinnäytetyötä Turun ammattikorkeakoulun kestävän kehityksen linjan tutkintoa varten.

Kyselyllä pyritään kartoittamaan Turun alueen päiväkodeissa lapsille luettavan kirjallisuuden sisältöä. Pyydän merkitsemään esitiedoista ainakin päiväkotiyksikkönne nimen ja mielellään myös yhteystiedot, jos Teihin saa ottaa yhteyttä myöhemmin mahdollisia lisäkysymyksiä ajatellen.

Kiitos vaivannäöstänne!

Esitiedot

Päiväkoti:

Yhteystiedot (puhelin):

1. Lukemisen tiheys

Kuinka usein päiväkotiyksikössä luetaan lasten kanssa kirjallisuutta? Kirjat voivat olla satuja, tarinoita, runoja, loruja, tietokirjoja. Alleviivaa sopivin vaihtoehto.

päivittäin   viikoittain   1-3 kertaa kuukaudessa harvemmin kuin kerran kuukaudessa

2. Valintaperusteet

A. Kuka valitsee kirjat?

B. Mistä kirjat hankitaan?

3. Käytettävät kirjat

Mitkä ovat arvionne mukaan yleisimmin luetut kirjat päiväkodissanne (max 10 kirjaa)?

Kirjan tekijä/tekijät	Kirjan nimi	Julkaisuvuosi

Tutkimuksessa analysoidut lastenkirjat

Hill, E. 2011. Puppe menee kouluun. Suom. Pirkko Harainen. 5. painos. Helsinki: Otava.

Jansson, T. 2009. Vaarallinen matka. Suom. Panu Pekkanen. 5. painos. Helsinki: WSOY.

Kunnas, M. 2008. Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä. 2. painos. Helsinki: Otava.

Lindgren, A. & Berg, B. 2010. Se Eemeli, se Eemeli. Suom. Aila Meriluoto. 9. painos. Helsinki: WSOY.

Lindgren, A. & Vang-Nyman, I. 2008. Peppi keksii pönkin. Suom. Laila Järvinen. Helsinki: WSOY.

Lindgren, A. & Vang-Nyman, I. 2003. Peppi, maailman vahvin. 3. painos. Helsinki: WSOY.

Lindgren, A. & Wikland, I. 2007. Melukylän lapset. Suom. Kerttu Piskonen. Helsinki: WSOY.

Knutsson, G. 2007. Pekka Töpöhäntä ja rikas Monni. Suom. Terttu Liukko. 2. painos. Helsinki: Gummerus.

Knutsson, G. 2010. Pekka Töpöhännän ystävä. Suom. Terttu Liukko. 7. painos. Helsinki: Gummerus.

Marttinen, T. 2009. Hyvää yötä, Muumipeikko. 2. painos. Helsinki: Tammi.*

Nordqvist, S. 2004. Viiru ja Pesonen saavat jouluvieraita. Suom. Kaija Pakkanen. 8. painos. Helsinki: Tammi.

Wieslander, J. & Nordqvist, S. 2012. Lehmä saa laastarin. Suom. Pirjo Santonen. 4. painos. Karkkila: Kustannus-Mäkelä.

Wieslander, J. & Nordqvist, S. 2009. Mimmi Lehmä kiipeää puuhun. Suom. Terhi Leskinen. 2. painos. Karkkila: Kustannus-Mäkelä.

Wolde, G. 2009. Teemu kylpee. Suom. Sirkka Salmi. 8. painos. Helsinki: Tammi.